

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

Mateřství z pohledu žen tří generací

Motherhood from the perspective of women of three
generations

2020

Bc. Martina Švejdová, DiS.

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra veřejné a sociální politiky

Mateřství z pohledu žen tří generací

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Martina Švejdová, DiS.

Studijní program: Veřejná a sociální politika

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Olga Angelovská

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Litoměřicích dne 1.2.2020

Bc. Martina Švejdová, DiS.

Bibliografický záznam

ŠVEJDOVÁ, Martina. *Mateřství z pohledu žen tří generací*. Litoměřice, 2020. 77 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Ing. Olga Angelovská.

Rozsah práce: Rozsah této práce (od úvodu po závěr) je 131 596 znaků s mezerami.

Anotace

Diplomová práce se zabývá především problematikou rodinné politiky v období mateřství. Hlavním cílem práce je porovnání vnímání rodinné politiky v pohledu matek z 3 generací. Teoretická část se zabývá nejprve popisem a vývojem rodiny a rodinné politiky ČR. Dále seznamuje čtenáře s různými nástroji rodinné politiky. V praktické části je proveden vlastní výzkum, tedy porovnání vnímání rodinné politiky a jejích nástrojů v průběhu času z pohledu matek. Výzkum je realizován pomocí metody focus group s 8 matkami z 3 generací.

Annotation

The diploma thesis deals mainly with the issue of family policy during motherhood. The main goal of this work is to compare the perception of family policy in the perspective of mothers from 3 generations. The theoretical part first deals with the description and development of the family and family policy in the Czech Republic. It also introduces the reader to various tools of family policy. In the practical part, own research is performed, ie a comparison of the perception of family policy and its tools over time from the perspective of mothers. The research is carried out using the focus group method with 8 mothers from 3 generations.

Klíčová slova

rodina, mateřství, rodinná politika, sociální stát, podpora rodinné politiky

Title/název práce

Motherhood from the perspective of women of three generations

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Ing. Angelovské za její pomoc při vypracovávání a za čas, který mi věnovala. Dále bych ráda poděkovala všem respondentům, jelikož jen díky nim tato práce mohla vzniknout. Konečně bych chtěla poděkovat své rodině za obrovskou podporu při mém snažení.

Teze Diplomové práce

Jméno studenta/studentky: Martina Švejdová

Název v jazyce práce: Mateřství z pohledu žen tří generací

Název v anglickém jazyce: Motherhood from the perspective of women of three generations

Klíčová slova: rodina, mateřství, rodinná politika, sociální stát, podpora rodinné politiky

Klíčová slova anglicky: Motherhood from the perspective of women of three generations

Akademický rok vypsání: 2020

Jazyk práce: čeština

Typ práce: diplomová

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Vedoucí / školitel: Mgr. Ing. Olga Angelovská

Obor práce: Veřejná a sociální politika

Vymezení výzkumného problému

Tématem této práce je porovnání vnímání rodinné politiky a jejích nástrojů z pohledu matek 3 generací. Zajímalo nás, jak tyto ženy hodnotí rodinnou politiku a její nástroje v době jejich těhotenství a mateřství, ale i její proměny v průběhu času.

Výzkumné cíle

Cílem této práce je především zjistit, jak matky z různých generací vnímají změny rodinné politiky a změny nástrojů rodinné politiky v průběhu času.

Hlavní výzkumné cíle:

Hlavním cílem je zjistit vnímání vybraných matek během jejich mateřství z pohledu nástrojů sociální politiky, které reagují na potřeby mateřství, z pohledu způsobů, jakým stát podporuje mateřství, z pohledu vnímání časového průběhu mateřství a sociálního pohledu veřejnosti a rodiny na mateřství. Na základě výzkumných cílů jsme stanovili 3 hlavní výzkumné otázky.

Výzkumné otázky

Stanovili jsme hlavní 3 výzkumné otázky, které jsme poté v práci více rozvedli pomocí podotázek. Hlavní výzkumné otázky jsou:

- 1) Jak se změnilo vnímání mateřství v rámci rodinného života v pohledu matek z 3 generací?
- 2) Odrazila se změna nástrojů sociální politiky podporující rodiny v pohledu matek z 3 generací?
- 3) Jak matky z 3 různých generací vnímají změny v rodinné politice v průběhu času?

Výzkumný plán

Na počátku našeho výzkumu bude provedena výzkumná příprava, především za pomoci odborné literatury. Tím docílíme jistého informačního zdroje, z jehož dat budeme vycházet při skupinovém rozhovoru.

Z důvodu povahy cíle této práce volíme kvalitativní design výzkumu. Výzkum bude realizován pomocí metody focus group s matkami z 3 generací, které rozdělíme pro lepší přehlednost do 3 časových kategorií: kategorie 1 (matky prožívající těhotenství a mateřství v období 1970-1989), kategorie 2 (matky prožívající těhotenství a mateřství v období 1990-2010), kategorie 3 (matky prožívající těhotenství a mateřství v období 2011- současnost).

Námi vybrané matky vyplní dotazník věnovaný základním informacím o jejich těhotenství, mateřství a rodině. Za pomoci tohoto dotazníku získáme základní informace o matkách.

Po získání těchto informací proběhne s respondentkami skupinový rozhovor formou focus group v námi zajištěných prostorách.

Seznam odborné literatury

1. HANZL, D.: Sociální politika 1. Studijní text. Jihlava: VŠPJ, 2014.
2. KREBS, V. a kol.: Sociální politika. 4. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1
3. MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.
4. NEČADOVÁ, V.: Sociální politika. Jihlava: VŠPJ, 2010. 97 s. ISBN 978-80-87035-49-8
5. RABUDIC, L.: Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě. Praha: SLON, 2001. 266 s. ISBN 80-86429-01-6
6. Koncepce 1989: Koncepce rodinné politiky, Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce. Praha.
7. Národní zpráva o rodině. Ministerstvo práce a sociálních věcí: 2004 [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/898> cit. [2019-08-13].
8. Národní koncepce rodinné politiky. Ministerstvo práce a sociálních věcí: 2005 [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Koncepce_rodinne_politiky.pdf cit. [2019-08-13].

Podpisy studenta a vedoucího práce

Martina Švejdová ..... Mgr. Ing. Olga Angelovská .....

Obsah

ÚVOD	11
TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 Rodina	12
1.1 Vývoj české rodiny ve 20. století.....	14
1.2 Role žen a mužů v rodině.....	16
2 Rodinná politika jako součást sociální politiky.....	18
2.1 Pojetí sociální politiky a její funkce.....	19
2.2 Principy sociální politiky	21
2.3 Cíle rodinné politiky	22
2.4 Typologie rodinné politiky.....	24
2.5 Vývoj rodinné politiky v ČR.....	26
2.5.1 Demografická tranzice	27
2.6 Proměny legislativního rámce rodinné politiky	28
3 Současná podpora rodin s dětmi v ČR	30
3.1 Finanční podpora rodiny	31
3.1.1 Dávky státní sociální podpory.....	31
3.1.2 Dávky sociální péče	33
3.1.3 Dávky nemocenského pojištění se vztahem k rodině	33
3.1.4 Daňová opatření pro rodiny s dětmi.....	34
3.2 Jiné formy finanční podpory rodin s dětmi	35
3.2.1 Sociální služby na podporu rodin s dětmi	35
4 Cíle výzkumu	37
4.1 Výzkumná příprava	37
4.2 Metody získávání dat	39
4.2.1 Dotazovací metody	39
4.2.2 Skupinový rozhovor	40
4.3 Výzkumný vzorek	41
5 Realizace výzkumu a sběr dat.....	43
5.1 Zpracování dotazníkových dat	43
5.2 Příprava ke skupinovému rozhovoru	44
5.3 Změny nástrojů rodinné politiky.....	45
5.4 Realizace skupinového rozhovoru	48

5.4.1	Změny vnímání v mateřství v pohledu matek 3 generací	49
5.4.2	Změny vnímání nástrojů rodinné politiky v pohledu matek 3 generací ...	52
5.4.3	Změny vnímání rodinné politiky v pohledu matek 3 generací	56
5.5	Realizace vedlejšího rozhovoru	60
6	Diskuse a vyhodnocení	62
	ZÁVĚR	66
	LITERATURA.....	67
	Odborné články	70
	SEZNAM PŘÍLOH.....	72
	PŘÍLOHY	73
I.	Schéma návrhu skupinové diskuze	73
II.	Dotazník	74
III.	Schéma finanční podpory rodin (www.mpsv.cz, 2019).....	77

ÚVOD

„Rodina je základ státu“

autor neznámý

Tento citát je často připisován T. G. Masarykovi, ovšem jeho autorství není nijak potvrzeno. Ačkoli je jeho autorství pochybné, jeho obsah je podle mého mínění zcela trefný. Rodina je skutečně základem státu, jelikož rodina v podobě rodičů produkujících děti, tedy nové občany, tvoří základní stavební prvek státu. Rodinná politika je proto velice důležitým faktorem ovlivňujícím celospolečenskou dění. Přesto jsou však v západních zemích na počátku 21. století instituce k podpoře rodiny pod tíhou kritiky, že rodiny v konečném důsledku spíše oslabují, než podporují.

V letošním roce došlo k několika zásadním změnám v nástrojích rodinné politiky, které mají zlepšit rodinné podmínky v České republice. Jednou z nich je navýšení rodičovského příspěvku o 37 %. Politické, ale i celospolečenské diskuze o změnách v nástrojích rodinné politiky a především jejich kritika ve mě vzbudily zvědavost. Jaká je vlastně současná rodinná politika a jakým způsobem může být hodnocena?

Z toho důvodu se v naší diplomové práci zaměříme na porovnání vnímání rodinné politiky a jejích nástrojů v pohledu matek z 3 generací. Využijeme k tomu skupinu 8 matek z 3 věkových generací, s nimiž provedeme skupinový rozhovor metodou focus group. V teoretické části se nejprve seznámíme s rodinnou politikou, jejími cíli a její typologií. Dále se budeme věnovat vývoji rodinné politiky v České republice a více se zaměříme na současný stav nástrojů rodinné politiky. V praktické části se budeme věnovat vlastnímu výzkumu. Jeho obsahem bude především realizace skupinového rozhovoru formou focus group, díky němuž chceme porovnat vnímání změn rodinné politiky a jejích nástrojů v průběhu času od roku 1970 až po současnost.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Definice pojmu rodina se různí. Sociologický slovník ji definuje například jako formu „*dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím zahrnující v nejmenším rodiče a děti*“ (Jandourek, 2007, s. 206), ovšem tento pojem zahrnuje i další sociokulturní znaky jako jsou společné bydlení, konzumování statků a společná produkce a další. Nekonečný (2000) popisuje rodinu jako malou skupinu, která obsahuje členy, jejichž vztahy jsou mezi členy navzájem závislé, a jejichž členové mají ideologii (soubor názorů, hodnot a norem), která reguluje jejich vzájemné vystupování. „*V moderní rodinné politice je za rodinu pokládán soubor společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi, nebo jednoho z rodičů s dítětem nebo s dětmi. Protože s manželskými či partnerskými páry, nebo jednotlivci s dětmi často žijí i jiné osoby, užívá se také přesnějšího pojmu rodinná domácnost, jejímž jádrem je úplná nebo neúplná rodina*“ (Krebs, 2007, s. 374). V národní zprávě o rodině od ministerstva práce a sociálních věd z roku 2004 se uvádí, že rodina „*v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity*“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 9). Koncepce rodinné politiky od MPAS z roku 2017 uvádí, že úloha rodiny je zcela nezastupitelná. Matoušek uvádí, že rodina je „*unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že spojuje osobní zaujetí dospělých na prospěchu partnerů i dětí s univerzálním zájmem společnosti na stabilizovaném soužití mužů a žen i socializace řádných občanů*“ (Matoušek, 2008, s. 183).

Hlavní a nenahraditelnou rolí rodiny je její biologicko-reprodukční neboli generativní role, která má také význam na rodinný život, jelikož s sebou nese přechod k rodičovství. Přirozená reprodukce je závislá na alespoň krátkodobém rodinném soužití, proto na tuto funkci navazují propopulační opatření státu. Další funkce je socializační, která je proměnlivá v prostoru i čase v závislosti na teoreticko-metodologických přístupech i v závislosti na zrání charakteru člověka. Také politické koncepce výchovy mají vliv na tuto funkci (například totalitní státy potlačovaly socializační role rodiny a nahrazovaly je systémem organizované výchovy). V moderních evropských zemích je diskutována především otázka výchovy malých

dětí, ovšem všechny formy mají shodu především v tom, že výchova je primárně „*věcí součinnosti rodiny a státu s výsadní rolí rodiny v možnosti volby vztahu mezi oběma složkami*“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 9). Pro zdravý rozvoj dítěte má výchovná funkce rodiny zásadní vliv. Matoušek (2003) uvádí, že pro zdravý duševní a tělesný vývoj je nutná přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů.

Sociálně-ekonomická funkce rodiny na rozdíl od prvních dvou není vázána na přítomnost dětí v rodině. Tato funkce chápe rodinu jako ekonomický subjekt zajišťující si stravu a materiální zabezpečení. Tato funkce je vytlačována mimo rodinný prostor a je zajišťována z velké části jinými sociálními institucemi. Funkce regenerační a podpůrná jímá veškerou vzájemnou emocionální podporu všech rodinných členů, ale také případnou hmotnou a finanční pomoc. Sociální stát přejímá podpůrnou finanční a hmotnou roli, emocionálně-stabilizační funkce je hlavní úlohou rodiny. Emocionálně stabilní a zdravé děti mohou vyjít pouze ze zdravých rodin (Národní zpráva o rodině, 2004).

Zplození dítěte je nejen biologicky základním úkolem člověka, kdy se předají geny a uchová se rod, jde však o mnohem rozsáhlejší poslání, kdy rodiče dítě porodí, pečují o něj, učí ho stát se člověkem, a tedy dítě učí myslet, adaptovat se na lidskou společnost a kulturu (Říčan, 2004). Toto období mnozí odborníci označují za krizové období, tedy za kritickou životní fázi, jelikož ženy i muži jsou podněcováni k přizpůsobení se ke změnám a vyvíjení strategií pro zvládání nových situací. Tento tlak má jinou podobu u žen a jinou u mužů (Karsten, 2006).

Již se stalo všeobecnou frází, že rodina je základem státu. Přesněji řečeno je rodina základní sociální i ekonomickou jednotkou, a proto ji stát podporuje. Tato pomoc se uskutečňuje především pomocí tzv. rodinné politiky, kdy za pomoci vědomého a cíleného působení veřejných institucí stát chrání a podporuje nejen rodinu, ale i jednotlivé členy rodiny. V Listině základních práv a svobod (LZPS¹) jsou usnesena základní právní ustanovení. V této listině je psáno, že rodičovství a rodina „*jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena*“ (LZPS, č. 32 o. 1), ale také je v něm zapsáno, že každý má právo „*na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.*“ (LZPS č. 10). Dále je zde zapsáno několik dalších usnesení podporující rodinu, a to: „*Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích*

---

¹ Listina základních práv a svobod z usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení jako součásti ústavního pořádku České republiky. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

a odpovídající pracovní podmínky“ (LZPS, č. 32 o. 2), „Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva“ (LZPS, č. 32 o. 3), „Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona“ (LZPS, č. 32 o. 4), „Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu“ (LZPS, č. 32 o. 5), „Podrobnosti stanoví zákon“ (LZPS, č. 32 o. 6).

1.1 Vývoj české rodiny ve 20. století

V rámci naší práce se chceme zabývat vývojem české rodiny od druhé poloviny 20. století až po současnost.

Po skončení 2. světové války byla československá společnost silně otřesena, rodiny se vzpamatovávaly z protektorátní zkušenosti a dramaticky klesala porodnost. Společnost žádala o změnu poměrů ve státě, jenž by měl zajistit slušnou životní úroveň všem lidem a zabránit hospodářským krizím, což dopomohlo k politickému vítězství komunistické strany. Od padesátých let bylo celospolečenské dění Československa vedeno komunistickým režimem, který se sice prohlašoval za vládu dělnické třídy, ale ve skutečnosti byl plně ve vleku imperiální politiky SSSR (Čornej, 1999).

V této době vznikl zákon o jednotném školství, kde bylo zavedeno povinné občanské devítileté vzdělávání od 6 do 15 let, kterému předcházelo předškolní vzdělávání v mateřské škole od 3 let. (Knapík, 2014). Krátce po přijetí tohoto zákona byly vydány nové učebnice, plány i osnovy, které změnily školu jakožto instituci, která má vychovávat člověka k socialismu, a vybuodovalo se mnoho mateřských škol. To byl jen jeden z mnoha faktorů, které měly změnit rodinu do socialistické podoby (Možný, 2006). Stát chtěl změnit rodinu do jakési veřejné podoby, kdy ta bude produkovat pracovní sílu, ale o vzdělání a formování člověka se měl starat především stát. Rodiče měli být zaměstnání v podstatě povinně, setrvání žen v domácnosti se bralo jako lenost a bylo na ně pohlíženo opovržlivě (Matoušek, 2003). Populační růst měl za následek rozšíření kolektivních státních zařízení, a to včetně jeslí, kam se děti umisťovali ve velice nízkém věku. V této souvislosti se hovoří o tzv. deprivacním syndromu, kdy dětem chyběla pevná citová vazba s rodiči, která se v současnosti považuje za nutnou podmínku zdravého psychického vývoje dítěte. Ženy se v této době ocitly ve velkém tlaku, jelikož jim byla svěřena péče o dítě, péče o domácnost i pracovní povinnosti

(Matoušek, 2003). Karsten (2006) navíc uvádí, že v této době bylo po otěhotnění ženy nutné uspořádat svatbu, jelikož neprovdaná matka byla diskriminována a na okraji společnosti. Na druhou stranu se ženy v této době ekonomicky osamostatnily, což mimo jiné vyvolalo růst rozvodovosti. Dobiášová (2012) uvádí, že rodinná politika této doby sledovala krom ekonomických cílů (zvyšování významu ekonomické funkce rodiny) především populační a politické cíle (přesunula socializační funkci rodiny státu). Matoušek (1997) ale tvrdí, že rodiny stále udržovali blízkou pevnou vazbu, jelikož rodina představovala jediné místo relativní svobody, a systém organizované výchovy tak měl nízkou socializační funkci.

Šedesátá a sedmdesátá léta přinesla konec babyboomu a pokles porodnosti, také se zvýšil věk lidí, kteří uzavírali sňatek. V roce 1970 byl zaveden mateřský příspěvek do dvou let dítěte.

Osmdesátá léta pak zaznamenala nárůst dětí narozených mimo manželství a nárůst osamocených rodičů (Dobiášová, 2012). V této době se také uvolnilo napětí okolo povinnosti pracovat a odkládat děti do jeslí, mateřská dovolená se protáhla na 3 roky trvání (Možný 1999). V osmdesátých letech pak bylo umožněno, aby mateřskou dovolenou čerpali i mužové, ale pouze v případě, že jejich partnerka nemohla ze závažných důvodů pečovat o děti.

Po roce 1989 se projevovala snaha omezit státní paternalismus, kdy se snížila závislost rodin na sociálních příjmech státu, což se odrazilo zejména po roce 1995, kdy byla reformována sociální politika, dramaticky klesl zájem o jesle a celospolečensky se vyzdvihovala mateřská péče o dítě až do věku 3 let. Devadesátá léta také přinesla diverzitu rodinných forem (neúplné rodiny, registrovaná partnerství, rodiny žijící odděleně, nevlastní rodiny, nesezdaná soužití ad.) (Dobiášová, 2012). Tato diverzita má za příčinu snížení počtu tzv. nukleárních rodin (rodiče - manželé a jejich děti), což odpovídá i dalším evropským změnám rodinné struktury (Kuronen, 2010). Roste rozvodovost (v roce 1991 je úhrnná rozvodovost 35 %, v roce 2008 49 %) a ve dvou třetinách rozvedených manželství jsou nezletilé děti (Holub, 2010). Mnoho dětí se rodí mimo manželství a klesá sňatečnost (Dobiášová, 2012). Esping-Andersen (2016) přitom upozorňuje, že ve vyspělých evropských státech, zejm. ve Skandinávii, se počet manželství zvyšuje (mluví o renesanci manželství). Podle Holuba (2010) je v ČR v současnosti podobně jako v dalších evropských zemích dlouhodobě snižována plodnost. To souvisí také s dalším dnešním fenoménem, kterým je oddálené rodičovství, kdy se mladí lidé rozhodnou o odložení početí prvního dítěte, například z ekonomických důvodů. Je běžné, že se první děti rodí matkám okolo 30. roku. Dalším

faktorem snižující plodnosti je vysoká bezdětnost, a to jak z důvodu biologické neplodnosti či sterility. Existuje mnoho neprovdaných samoživitelů, zejména matek, ale i mnohem více otců (Karsten, 2006).

V současné době je vyzdvižováno intenzivní mateřství, kdy ženy, které jsou oproti mužům považovány za lepší a důležitější rodiče, se intenzivně věnují svým dětem, a to i na úkor vlastních potřeb. Přístup k dětem je velice individualistický a zaměřený na potřeby dítěte. Na druhou stranu je ale i mnoho matek kombinující práci a mateřství (Matoušek, 2003). V rodinném kruhu se však stále více na péči o domácnost a děti více podílí ženy než muži, jelikož ti zohledňují rovnoprávnost pouze v ekonomickém sektoru a v soukromí stále přežívají tradice, kdy se kladou větší nároky na ženy. Současná žena je proto schopná děti uživit i vychovat, role muže je v moderním světě poněkud nejasná, byl zbaven hlavní funkce živitele, ale nenabral funkce nové. Na druhou stranu jsou ženy s malými dětmi často diskriminovány v pracovní oblasti, čímž jsou vystaveny většímu riziku nezaměstnanosti. Esping-Andersen (2016) uvádí, že především skandinávské země, které mají jedinečný přístup k rovnoprávnosti mezi ženami a muži i díky aktivní rodinné politice, nabízí bohatou nabídkou pracovních míst pro ženy ve veřejném sektoru, čímž minimalizují nezaměstnanost žen s malými dětmi. Burgessová (2004) také uvádí, že ženy v současnosti očekávají vyšší angažovanost mužů v rámci otcovství, kdy se mají více podílet na péči o malé děti. Tvář současné rodiny se proto mění a čelí novým konfliktům.

1.2 Role žen a mužů v rodině

Matoušek (2003) uvádí, že ačkoli civilizační trendy mohou naši biologickou podstatu potlačovat či dokonce mrzačit, biologická rozdílnost mezi ženami a muži je podmínkou dobrého fungování rodiny. Rozdíly mezi ženami a muži jsou největší v mládí a rané dospělosti. Je vědecky prokázáno, že jejich myšlení funguje jiným způsobem, ženský mozek pracuje komplexněji, má silnou intuici, na rozdíl od ní funguje mužův mozek zaměřeněji. Muž je geneticky vybaven tak, aby *“byl ochráncem rodiny proti vnějšímu ohrožení a jejím živitelem”*... *“žena je lépe vybavena na to, aby se zabývala vnitřními záležitostmi rodiny”* (Matoušek, 2003, s. 18). Moderní doba však od mužů a žen požaduje zvýšení nároků, pro které muži a ženy nemají ideální předpoklady. Od mužů se očekává vyšší zájem o rodinu, podílení se na péči o dítě a na domácích pracích, od žen se očekává výkonnost, sebezprosažení, odolnost vůči stresu a nezávislost. Z těchto důvodů je moderní doba vyznačována určitou

snahou o modifikaci vrozených vlastností žen a mužů, ale je nutné zachovat základní biologickou podstatu. V rodinné i veřejné sféře by ženy i muži měli svou vrozenou výbavu využívat a nikoli ji potlačovat.

Žena se stává matkou již během těhotenství a následně po porodu. Její propojení s dítětem je velice intenzivní, vzájemný vztah matky a jejího dítěte se prohlubuje a vyvíjí postupně (Kalafutová, 2013). Otcovství bylo součástí identity muže vždy, ovšem prošlo mnoha proměnami. 20. století vévodil tzv. kult mateřství, kdy mateřská láska byla oslavována a vyzdvihována. Burgessová (2004) uvádí, že otcové ztrácejí svou pozici ve srovnání s matkami a často se stávají neviditelnými nebo dokonce zdánlivě nepotřebnými, což je důsledkem působení několika faktorů. Jedním z nich je, že ženy se chovají k dítěti intuitivně a jsou společensky nuceny převzít péči o dítě ihned po narození, na druhou stranu muži se musí v péči o dítě mnohému učit a často je ženy navíc nechtějí k určitým činnostem pustit. Dalším faktorem je to, že ženy jsou biologicky vedené k opečovávání dítěte, muži jsou biologicky lovci a ochránci. Matějček (2004) upozorňuje dále na to, že těhotenství je zcela jasně spojováno s matkou a přitom se často zapomíná na otce, jehož cesta může být komplikovanější. To je způsobeno například tím, že žena má s dítětem pevnou fyzickou vazbu již v průběhu těhotenství a cítí pohyby dítěte a jeho reakce na podněty, zatímco pro muže je existence dítěte potvrzena vlastně až při cítění pohybů a zejména až při porodu. Dalším faktorem je i to, že jsou muži často označováni ženami za málo angažované nebo nedostatečně zúčastněné při péči o dítě, ačkoli tímto způsobem ženy mohou zakrývat, že mají určitý problém s nějakou činností spojenou s péčí o dítě. Podle Matějčka (2004) přitom mají otcové schopnosti i předpoklady starat se o malé děti a mohou se stát výbornými pečovateli stejně jako matky. Matoušek (2003) uvádí, že lidstvo má na rozdíl od většiny jiných zvířecích druhů vysokou otcovskou investici do výchovy potomků. Naše děti mají velice dlouhé období dospívání a děti, které opečovávají oba rodiče, jsou ve výhodě oproti dětem pouze s mateřskou péčí.

2 Rodinná politika jako součást sociální politiky

Rodinná politika je součástí sociální politiky, která je neodmyslitelnou součástí každé vyspělé společnosti. Díky ní se společnost snaží o ovlivnění sociální reality a zlepšení životních podmínek obyvatelstva (Hanzl, 2004). Vytvoření systému sociální ochrany obyvatel, tedy systému právních norem a institucí, jenž vychází z mezilidské solidarity, je oporou pro lidi v nepříznivých situacích, například v případě úrazu, invalidity, dlouhodobé nezaměstnanosti ad. Tomeš (2011) definuje solidaritu jako vzájemnost či vzájemnou podporu, ale také soudržnost, pospolitost i porozumění mezi jednotlivci i skupinami jedinců.

Sociální politika je politika orientovaná primárně na člověka, k rozvoji jeho životních podmínek, osobnosti a kvality jeho života. Tento termín ovšem není možné jednoznačně definovat. Ačkoli je používán v podstatě všemi médii a je všeobecně známo srozumění s tímto pojmem, není sociální politika jednoznačně vymezená. Sociální politika je podle Hanzla (2004) velkou měrou ovlivněná ideologickými přístupy, hodnotami a zájmy, ale i pejorativními výrazy, což se projevuje v odlišném vymezení cílů a funkcí sociální politiky, používaných nástrojů ad. Politiku lze definovat jako soustavnou činnost různých subjektů, kteří ovlivňují celospolečenskou realitu. Sociální politiku pak lze chápat jako soustavnou činnost různých subjektů, kteří ovlivňují sociální realitu. „Sociální realita se spojuje s podmínkami života a jejich vlivem na rozvoj člověka v rámci společnosti. Pojmem sociální označujeme takovou politiku, která se orientuje na stabilitu nebo změny životních podmínek ovlivňujících postavení jednotlivců a společenských skupin a systém nerovností v rámci společnosti“ (Hanzl, 2004, s. 4). Sociální politika se musí chápat jako celek, tedy určitý systém s mnoha komplikovanými vnitřními vazbami a s vazbami na další prvky společenského systému. Je vždy vázána na své společenské okolí, proto je odlišná v každé zemi, ale zároveň v každé zemi nacházíme určité společné znaky této politiky.

Sociologický slovník definuje sociální politiku jako „souhrn opatření příslušných institucí (států, odborů) směřující v souladu s převládajícími hodnotovými představami ke zlepšení ekonomických a sociálních životních podmínek“ (Jandourek, 2007, s. 186) a zároveň se jedná o vědeckou disciplínu. Hanzl definuje sociální politiku jako „soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo udržení a fungování svého nebo jiného (státního, obecního) sociálního systému“ (Hanzl, 2004, s. 4). Jedná se tedy o praktickou činnost, ale zároveň i vědní obor. V úzkém pojetí je sociální politika

ztotožňována se systémem sociálních dávek, jejichž hlavním cílem je napravit krátkodobé negativní dopady fungování tržního mechanismu, jenž se projeví chudobou (například minimální podpora atp.), což sociální politiku staví do pasivní role. V širším pojetí je tato politika založena na aktivních složkách, které mají vést k prevenci negativních sociálních jevů (například sociální zabezpečení ad.) (Hanzl, 2004).

Obecným cílem sociální politiky jakožto systému je zdokonalování životních podmínek lidí a rozvoj jejich osobností. Mezi základní dílčí cíle patří vytvoření důstojných podmínek k životu a zajištění rovných příležitostí pro vzdělání, zdravotní péči, pracovní příležitosti, dále sem také patří možnost získání přiměřeného bydlení a garance dostatečného minimálního příjmu. Tvorba a formulace cílů je dlouhodobý proces rozhodování, při kterém je nutná znalost daného sociálního jevu a harmonizace představ o užitečnosti a prospěšnosti stavu určitého sociálního jevu v budoucnu. Tvorba, formulace i vytyčování a naplňování cílů je proces konfliktní a je nutné hledat a nacházet přijatelná řešení, aby výsledek byl konzistentní a vznikl dohodnutím všech zúčastněných. Vzhledem k tomu, že sociální politika je zaměřena na prospěch a užitek lidí, je nutné, aby se lidé zapojovali do této problematiky. Z toho důvodu se sociální politika nezaobírá pouze teoretickým poznáním, ale také postoji a chováním obyvatelstva. Názory lidí jsou samozřejmě rozdílné a mění se vzhledem k sociálně-ekonomickému, ale i politickému vývoji společnosti. Z toho důvodu se musí složitými postupy dosahovat určitého jednotícího konsenzu. Aby bylo dosaženo potřebné shody je ovšem nutná aktivní účast, tedy participace lidí, ale také aktivní účast na straně objektů sociální politiky (Nečadová, 2010).

2.1 Pojetí sociální politiky a její funkce

Obecně jsou v sociální politice známa tato 3 pojetí, a to liberální sociální politika, paternalistická sociální politika a institucionální sociální politika.

Liberální sociální politika vychází z liberální koncepce, kdy je kladen důraz na individuální svobodu a ochranu společenského i ekonomického systému před zásahem vlády. Stát je v pozici jakéhosi hlídače, který plní minimální základní funkce jako je ochrana svobody a majetku obyvatelstva proti vnějším nepřítelům a zachování vnitřního řádu. Ve své rané fázi byl charakterizován doktrínou laissez-faire (v překladu: nechat dělat), která maximálně omezuje pravomocí vlády ve prospěch podnikatelské svobody (Krebs, 2007). Liberalismus je systém sociálních, politických, ekonomických, ale i kulturních

a dalších hodnot, na kterých jsou budovány základy demokratických států a teorií (důraz na individualismus, pokrok, toleranci ad.). Esping-Andersen (1990) uvádí, že průvodním znakem liberální politiky je to, že sociální stratifikace je spravedlivá, odrážející úsilí a schopnosti lidí, kteří jsou soběstační.

Paternalistická sociální politika vychází podle Hanzla (2004) z principů paternalismu, který označuje vztah mezi dvěma subjekty, z nichž jeden k druhému přistupuje z pozice nadřazené, direktivní, rodičovské a chránící. Jedná se o politiku, kdy se k jedincům přistupuje tak, že oni sami nedokáží poznat, co je pro ně dobré, a je třeba jim správné postoje předat či dokonce vnutit. Tento přístup byl v historii typický pro feudální období, ale vraceli se k němu i některé utopistické myšlenkové směry jako například fašismus či komunismus. Komunistické Československo je pro paternalistickou sociální politiku typickým příkladem. Sociální stát byl v silné pozici a měl kontrolní funkci, přiděloval svým členům funkce, ovšem za podmínky bezmezné loajálnosti (Krebs, 2007). V moderním používání se paternalismus užívá spíše v zákonech a veřejné politice, která omezuje svobodu jedince, aby lépe uspokojila kolektivní zájem. Příkladem je politika prohibice, která má omezit spotřebu škodlivých látek, jako jsou látky návykové.

Institucionální sociální politika i sociální instituce „jsou vnímány jako nezbytná integrální součást společenského uspořádání“ (Hanzl, 2004, s. 11), a tedy nenastupují až v případě, kdy ostatní nástroje selžou, ale pomáhají institucím (rodině, komunitě), aby neselhaly. Jsou tak integrální součástí rozdělování společnosti, kdy všichni občané mají stejná občanská práva. Institucionální pojetí jsou dvě, a to statická a dynamická. Statické pojetí klade důraz na soubory činností, odpovědností a distribuční struktury, zdůrazňuje aspekt péče před integrací „postiženého“ člověka do standardního sociálního prostředí. Dynamické pojetí je vnímáno jako úsilí o vývoj či změnu sociálních funkcí ve státě, které je charakterizováno plánem nebo návodem k budoucím rozhodnutím a prioritám, na nichž jsou založeny programy sociální péče. Snaží se tak člověka znovu zapojit do jeho standardního prostředí, ale i docílit rozvoji člověka. Základními problémy, které stát řeší je nezaměstnanost, zdravotní péče, vzdělávání obyvatelstva, bydlení ad. (Krebs, 2007).

Institucionálně pojatá sociální politika je nástrojem, díky němuž stát zabezpečuje sociální práva občanů ukotvená ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948) a dvou následných paktech o lidských právech z roku 1966. „*Toto pojetí má vytvořit společnost*

stejných šancí a každému občanovi nabídnout podmínky k rozvoji lidského potenciálu“
(Hanzl, 2004, s. 12)

Vymezení funkcí je podle Hanzla (2004) jedním ze způsobů, jak charakterizovat i její praktický význam. Funkcemi sociální politiky se totiž blíže seznámíme s konkrétními projevy této politiky v akci. V odborné literatuře jsou nejčastěji uváděny funkce ochranná, rozdělovací a přerozdělovací, homogenizační, stimulační a preventivní funkce. Funkce ochranná je historicky nejstarší funkcí. Jedná se o zmírnění či úplné odstranění důsledků sociální události, kdy je jedinec určitým způsobem znevýhodněn. Funkce přerozdělovací a rozdělovací zmírňují výchozí nerovné postavení lidí, což se uskutečňuje především prostřednictvím daní a transferu. Hlavními nástroji přerozdělování jsou státní rozpočet, soustavy pojištění, instituce jako jsou neziskové organizace, církve ad. Funkce homogenizační zajišťuje dosažení jisté stejnorodosti v uspokojování základních životních potřeb, čímž ovšem nedochází k nivelizaci, tedy dorovnání rozdílů, ale jde o poskytování stejných šancí vzdělávat se, pracovat, pečovat o zdraví ad. Funkce stimulační podporuje a podněcuje žádoucí sociální jednání jednotlivců i celých sociálních skupin. Patří sem i vzdělávací politika, politika zaměstnanosti, zdravotní politika ad. Funkce preventivní se snaží k zabránění či alespoň omezení nežádoucích sociálních situací (nezaměstnanost, bída, kriminalita, alkoholismus ad.).

2.2 Principy sociální politiky

Základními principy v sociální politice jsou principy sociální spravedlnosti, princip sociální solidarity, princip subsidiarity a princip participace:

Princip sociální spravedlnosti je vymezen určitými pravidly, podle kterých by byly ve společnosti rozdělovány příjmy, životní příležitosti i předpoklady mezi jednotlivé jedince a sociální skupiny. Jedná se však o relativní pojem, jelikož jeho řešení je různé v různých konkrétních situacích. Hanzl (2004) upozorňuje, že je důležitou otázkou normativní kritérium tohoto principu, tedy otázka „co by měl dostávat a proč“. Během socialistické minulosti naší země byl model sociální spravedlnosti s dominantní rolí rovnostářského principu, ovšem po roce 1990, kdy došlo k celospolečenské změně, došlo ke krystalizaci nového modelu sociální spravedlnosti, v němž je posilován tzv. zásluhový princip. Tento model je typický pro vyspělé země s tržní ekonomikou a bývá také jmenován jako model pevného dna a otevřeného stropu. Tento systém řeší ty jedince a sociální skupiny, kteří se sami o sebe postarat nemohou, ovšem primárně vede jedince k využití vlastních sil, aby uspokojil své

zájmy. Tento princip předpokládá celospolečenský akt solidarity (vzájemné podpory, sounáležitosti) k potřebným.

Princip sociální solidarity souvisí s naplňováním sociální spravedlnosti, a to především za pomoci redistribuční a transferové státní politiky, ovšem důležitá je i solidarita jedinců a sdružení. Sociální solidarity představuje neodmyslitelnou součást sociální politiky a v moderním pojetí je chápána jako celospolečenská odpovědnost, ovšem je nutné zvažovat její míru v rámci státního organizování. Přílišná solidarita státu by totiž mohla vést k útlumu odpovědnosti jedinců za vlastní životní podmínky (Nečadová, 2010).

Princip subsidiarity (podpůrné pomoci) je chápán jako princip, který spojuje osobní odpovědnost se solidaritou, který pracuje s výhodou jedinců k převzetí vlastní odpovědnosti za sebe sama, případně aby tuto odpovědnost převzala vlastní rodina, a teprve poté žádá o pomoc další společenství, až jako poslední je vyzýván stát. Stát musí primárně pečovat o vytvoření takových podmínek, aby si každý mohl pomoci vlastním přičiněním a on zasahoval až jako poslední možnost. Sociální politiky vyspělých států kladou na tento princip důraz, což je spojeno s tzv. krizí silného sociálního státu a změnou v uplatňování principu solidarity.

Princip participace je princip, který umožňuje jedincům podílet se na veřejném životě a spolurozhodovat o realizaci sociální politiky. Tomu je nutné ovšem nejprve dovést jedince pomocí dlouhodobého procesu v proměnu ve vyspělého, plnoprávného a odpovědného subjektu. Principu participace má za následek vyloučení kabinetních politických praktik a narušení autoritativního přístupu shora dolů. Participace umožňuje jednotlivcům přístup k politickým rozhodnutím, širší uplatňování principu participace je proto záležitostí vyspělých společenství (Nečadová, 2010).

2.3 Cíle rodinné politiky

Hlavním cílem rodinné politiky je především podpora, vznik a zachování funkčnosti rodin, vytvoření vhodných rodinných podmínek a udržení kvality rodinného života (Národní centrum pro rodinu, 2019). Aktualizovaná koncepce rodinné politiky z letošního roku uvádí, že cíle rodinné politiky jsou definovány *“za účelem posílení soudržnosti celé společnosti a zvýšení důvěry obyvatelstva v budoucnost a v prostředí, ve kterém vyrůstají a žijí”* (Koncepce, 2019, s. 3).

V současné době ve vyspělých zejm. evropských státech došlo k přechodu ze společnosti průmyslové k postindustriální. Všeobecně je tato společnost vnímána jako kvalitativně nový a vyšší stupeň moderní společnosti. V ní mělo dojít k zachování výhod z průmyslové éry, ovšem místo znečišťujících a energeticky náročných továrních velkovýrob se přejde na odlehčenou ekonomiku poskytující sofistikované služby na míru pro vzdělanější a stále bohatší zákazníky. Keller (2010) ale upozorňuje, že postindustriální společnost s sebou nese prohlubující se nerovnost a nárůst chudoby a bída i v ekonomicky nejvyspělejších zemích. Národní zpráva o rodině (2004) poukazuje na to, že postindustriální doba společně se sociálním státem vytvořila prostředí, které znevýhodňuje rodinu oproti jiným formám života. Systém sociální péče a důchodového pojištění eliminovaly bezprostřední závislost na dětech. Matoušek (2008) uvádí, že založení a velikost rodiny byly až do 19. století věcí neveřejnou, jelikož se řídily podle zájmů rodu, se souhlasem vrchnosti a církve. 20. století však transformovaly podobu rodiny, a to díky masivnímu nástupu žen do práce a díky rozšíření antikoncepčních prostředků. Postmoderní rodiny nejsou zakládány pro reprodukci populace či jiný prospěch velkého společenství lidí, ale jsou zakládány pro uspokojení citových potřeb partnerů, a tedy je založení rodiny privátním podnikem. Dítě se stalo především citovou investicí a jeho plánování je pečlivě zvažováno i vzhledem k ekonomické investici, což je důvod, proč se v rozvinutých zemích rodí čím dál méně dětí.

Rodinná politika má za cíl „*vytvoření takového prostředí, v němž nebude rodinný život znevýhodněn oproti ostatním formám života, a v němž zároveň budou existovat podmínky pro kvalitní výkon rodinných funkcí v jejich přirozeném prostředí. Ve chvíli, kdy výkon rodinných funkcí není kompenzován bezprostředně jejich objektem – dítětem, je třeba, aby stát reprezentující společnost v této chvíli přejal roli tohoto kompenzačního, resp. odměňujícího elementu, neboť právě stát je v postindustriální době tím, kdo nejvíce těží z přirozených funkcí rodiny*“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 12). Rodinná politika proto musí vstupovat do všech odvětví sociální politiky a do mnoha dalších politických oblastí (politika daňová, vzdělávací, bytová, dopravní ad.), které život rodin ovlivňují.

Rodinnou politiku lze rozdělit na pasivní (retrospektivní) a aktivní (perspektivní). Aktivní rodinná politika představuje především prevenci, tedy předcházení sociálních problémů za pomoci příjmu sociálních opatření, reaguje tedy „ex ante“. Pasivní sociální politika se zaměřuje především na řešení už vzniklých sociálních problémů, a tedy reaguje „ex post“. Potůček (1995) tvrdil, že již od 90. let se evropské státy soustředí především na aktivní pojetí rodinné politiky.

Rodinná politika je součástí sociální politiky. Stát si v koncepci rodinné politiky volí, jaká forma uspořádání partnerských vztahů je pro něj nejvhodnější. Rodina založená na manželství plní nejlépe své socializační, ekonomické a regenerační funkce, ovšem jiné druhy partnerských soužití stát musí také respektovat, ale neformální typy soužití jsou podporovány ze státního rozpočtu více než manželské rodiny.

Koncepce rodinné politiky z roku 2017 uvádí, že „*Klíčovými principy rodinné politiky jsou možnost volby, blaho dítěte a posilování mezigenerační solidarity. Klíčovým principem rodinné politiky je vytvářet rodinám takové prostředí, ve kterém mohou svobodně naplňovat svá rozhodnutí a přesvědčení týkající se rodinných hodnot, způsobů péče a cílů rodinného i osobního života. Jedná se tedy o zajištění svobodné volby při respektování ústavních hodnot a z nich vycházejících zákonů*“ (KPR, MPSV 2004, s. 3-4).

2.4 Typologie rodinné politiky

Existuje pestrá typologie forem rodinné politiky, což souvisí s různorodými tradicemi a rysy společnosti, s odlišnými hodnotovými zakotveními ad. V Evropě nacházíme 4 základní typy rodinné politiky, které se poté v jednotlivých regionech mírně liší z různých důvodů (složení obyvatelstva, odlišná kultura ad.). Jsou to německý model, francouzský model, anglosaský model a skandinávský model (Národní zpráva o rodině, 2004):

Německý korporativní (tradiční) model je typický pro středoevropské prostředí. Je charakteristický značnou štedrostí k rodině v sociální a daňové sféře. Hlavním hlediskem je podpora tradičního modelu rodiny, rodinu podporuje jako celek a pomocí výše rodičovských dávek umožňuje individuální péči o děti v rodině. Matoušek (2007) uvádí, že v Německu je největší důležitost nestátních poskytovatelů sociálních služeb, které jsou poskytovány speciálním sociálním pojištěním.

Francouzský vzájemnostní (pro-natalitní) model také ekonomicky podporuje rodinu, ale současně klade důraz na slučitelnost zaměstnání a rodiny. Tento model je především pro-populační (např. je rodičovská vyplácena až od 2 dětí). Zajišťuje rodině finance pomocí dávek, ale zároveň zabezpečují i zařízení kolektivní péče o děti (jesle), kam rodiny mohou děti umístit relativně krátce po porodu.

Skandinávský rovnostářský model (Švédsko) podporuje individuální autonomii a genderovou rovnost. V tomto modelu je tedy rodinná politika zaměřena spíše na jednotlivé

členy rodiny a nepodporují rodinu jako celek. Matoušek (2007) uvádí, že tento model poskytuje nejširší škálu sociálních služeb, ale nedávají prostor nestátním subjektům.

Anglosaský (nezasahující) model (Velká Británie) vychází z tradičního liberálního sociálního státu, kde je rodina považována za privátní sféru a je vyloučena ze státní intervence. Tento model neztěžuje ani neulehčuje sladění rodinných a pracovních rolí, stát podporuje rodinu pouze v rámci sociální pomoci (dávky pro doplnění příjmu pracujících rodičů s nízkými příjmy).

Srovnání sociálních služeb ve vybraných zemích (Velká Británie, Francie, Německo a Švédsko), které představují všechny 4 modely, naleznete v následující tabulce:

Ukazatel	Velká Británie	Německo	Švédsko	Francie
Pestrost nabídky poskytovaných soc. služeb	malá	dostatečná	široká	pro seniory malá
Role veřejného sektoru	malá	malá	velká	velká
Role soukromého sektoru	vzrostla (quasi-markets)	velká	malá	malá
Financování	státní rozpočet, úhrada klienta	pojištění, dotace	státní rozpočet	pojištění, státní rozpočet

Tabulka č. 1 Srovnání sociálních služeb ve vybraných zemích (Matoušek, 2007, s. 61)

Podle další typologie (Sirovátka, 2006) lze státy rozdělit podle tří kategorií, kdy je klasifikace založena na rozsahu rodinné politiky, její jednoznačnosti a úrovni koordinace programů. Jedná se o explicitní rodinnou politiku, implicitní politiku a sektorovou rodinnou politiku. Explicitní rodinná politika je vytyčená zákonnou formou institucionální formulace RP, kdy je rodina předmětem politické diskuse (ČSR v 70, a 80 letech, Maďarsko, Francie, Švédsko). Implicitní rodinná politika má rozvinuté politiky související s rodinou, ale které nejsou určeny rodině jako celku, ale například jsou koncipovány na ženy s dětmi, na chudobu atd. (US, UK) Sektorová rodinná politika je taková RP, která je pokryta jinými politikami (Německo, Rakousko, Polsko).

2.5 Vývoj rodinné politiky v ČR

Od roku 1948 až do roku 1989 byl vývoj českých rodin poznamenán tendencemi komunistického režimu, který zasahoval do všech soukromých oblastí lidského života. Státní režim šířil dvoupříjmový model rodiny, kdy oba manželé pracovali a vydělávali, a proto vytvářel vhodné podmínky v podobě zařízení denní výchovné péče ad. Rodinná politika byla pevně spojena se základními sociálními cíli i ideály komunismu (Krebs, 2007). Totalitní stát se snažil vytvořit institucionální tlak, aby přebíral tradiční funkce rodiny (výchovné, socializační ad.) a snažil se omezit působnost rodiny především na její biologicko-reprodukční funkci. Touto politikou došlo k nárůstu porodnosti, ale rodina i přesto zůstávala hlavně místem mezigenerační solidarity a vzájemné pomoci. Autoři Konvence rodinné politiky 1988-1989 vypsali mimo jiné následující cíle komunistické rodinné politiky: *„Osvobození ženy, znamenající její plné politické, kulturní, sociální a ekonomické zrovnoprávnění. Osvobození manželství, tj. jeho důsledná sekularizace a zdůraznění práva obou partnerů požádat na základě osobního hodnocení o jeho případné ukončení; možnost rozvodu byla do instituce manželství včleněna jako prostředek státem akceptovaného řešení manželského nesouladu. Osvobození domácnosti, tj. cíl zbavit (pracující) ženu starostí o chod domácnosti, ve velké míře o péči a výchovu dětí a umožnit jí plně se realizovat v práci. Institucionalizace péče o děti, tj. rozvoj institucí, které by zajistily jejich tělesný i duševní vývoj od nejmenšího věku; přenos socializačních funkcí z rodiny na školu a jiné instituce. Vymanění rodiny ze sítě příbuzenských (zvl. rodičovských) pout, její uzavření do malého bytu, zbaveného řady tradičních „domáckých“ funkcí. Plánované rodičovství a podpora mateřství znamenaly zejména právo ženy rozhodovat o svém přání mít, či nemít dítě, a rozšiřování souboru dávek i úlev ve prospěch rodin s nezletilými dětmi“* (Koncepce 1989, s. 13).

Na počátku 90. let se celkově změnil trend zpět k tradičnímu pojetí rodiny. Po roce 1989 se celospolečenské dění obracelo k modelům z rozvinutých západních zemí. To podnítilo i změny v rodinném chování obyvatel ČR. V této době se v našich zemích hovoří o demografické tranzici, jejímiž charakteristickými znaky jsou klesající plodnost, klesající sňatečnost, klesající úmrtnost a stoupající věk při prvním sňatku a prvním porodu (Rabušic, 2001). O problematice demografické tranzice hovoříme více v následující podkapitole.

Základní princip sociální politiky 90. let bylo vytvoření záchranné sociální sítě, i proto byla podpora rodiny soustředěna hlavně na nízkopříjmové rodiny. Sociální reforma

z roku 1995² pak začala pracovat s rodinnými dávkami jako samostatným pilířem sociálních dávek pro rodinu, podpora rodiny byla individualizována a rozhodujícím kritériem podpory rodiny byla sociální solidarita vysoko příjmových rodin s rodinami nízkopříjmovými. Na druhou stranu se v 90. letech zvyšovala pozornost o rodinu v neziskovém sektoru a vzniklo několik organizací na podporu koncepční rodiny, které spolupracovaly se zahraničními institucemi. Po roce 2002 se rodinná politika znovu dostala k jednání po nástupu nové koaliční vlády, kdy byla rodinná politika zajištěna institucionálně v rámci resortu práce a sociálních věcí. V roce 2004 pak vydalo MPSV Národní zprávu o rodině, což byl podkladový materiál, k němuž byl posléze v roce 2005 vypracována koncepce rodinné politiky. Tento dokument byl následně aktualizován do své podoby z roku 2007. Jedná se o ucelený koncepční dokument, který zdůrazňuje potřebu podpory rodiny (Hora, 2012).

2.5.1 Demografická tranzice

První demografická tranzice (také známá jako demografický přechod) je datována na období industrializace, kdy se měnil charakter demografické reprodukce kvůli sociální mobilitě a urbanizaci a dalších doprovodných procesech. Charakter obyvatelstva se měnil, dříve byla vyšší úmrtnost a porodnost (střední délka života byla relativně krátká), po tranzici se výrazně snížila porodnost i úmrtnost (střední délka života byla relativně dlouhá) (Chlubný, 2007). Druhá demografická tranzice je datována na období po roce 1965 a jejím nejdůležitějším rysem je snížení plodnosti z lehce nadreprodukční plodnosti (2,1 dítěte na ženu) hluboko pod reprodukční hranici (Rozkošná, 2015). Rabušic (2001) uvádí, že obě tranzice byly výsledkem jistého posunu v lidských normách a v postojích populace. Zatímco první demografický přechod se vyznačoval hodnotami altruismu, tedy nezištnosti a nesobeckosti v rámci rodiny orientované především na děti, druhý demografický přechod se vyznačoval především individualismem.

Koschin (1998) uvádí, že druhá demografická tranzice měla několik příčin. Ačkoli lidé uzavírali sňatky v poměrně mladém věku, oddalovali zakládání rodin kvůli své mentální dospělosti, ekonomice a věnování se rozvoji vlastní osobnosti. Oddálení těhotenství a plánované rodičovství umožňovala antikoncepce, ale také interrupce, která se nejvíce rozmohla v 70. letech. V této době se navíc začal měnit i pohled na manželství, kdy lidé oddalovali svatbu až do doby, kdy chtěli založit rodinu.

---

² Zákon č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře, platný od 14.7.1995 účinný od 1.10.1995.

Druhá demografická tranzice charakterizuje vývoj populačního chování pomocí několika demografických jevů (Rozkošná, 2015). Jsou jimi například pokles plodnosti (kvůli poklesu míry rození dětí ženami ve vyšším věku), prodloužení intervalu mezi svatbou a prvním porodem, pokles počtu porodů dětí ve vyšším pořadí, vyšší rozvodovost, dobrovolná bezdětnost, plodnost pod reprodukční hranicí, uzákonění možnosti potratů a sterilizace ad. Tyto jevy jsou logicky provázané a ukazují novou životní orientaci mladých lidí v oblasti manželství i rodičovství. Rabušic (2001) uvádí, že druhá demografická revoluce měla počátek ve státech severní a západní Evropy, a to již od roku 1965, rozšíření tohoto fenoménu v bývalých socialistických státech se rozšířilo až od 90. let. Zastavení poklesu plodnosti se ustálilo v severní a západní Evropě na konci 80. let, v bývalých socialistických státech došlo k ustálení až na počátku 21. století. V současné době se ve státech téměř celé Evropy ustálila úhrnná plodnost pod hranici prosté početní obnovy populace.

2.6 Proměny legislativního rámce rodinné politiky

V odborné literatuře a vydaných diplomových pracích, které se věnují právním podkladům státní rodinné politiky v ČR, jsme hledali legislativní normy upravující rodinnou politiku v rámci našeho výzkumu. Proto jsme hledali zákony a vládní vyhlášky upravující legislativní rámec rodinné politiky od 70. let až po současnost, které jsme následně dohledávali v plném znění pomocí internetových archivů zákonů Ministerstva vnitra asociálních věcí.

Prvním důležitým zákonem upravujícím státní rodinnou politiku byl zákon č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení³ (ZSP), který podporoval především propopulační rodinnou politiku a který byl paternalistický. Důkazem je například povinnost organizací přijmout do práce občana, kterého jim doporučil národní výbor. Matoušek (2007) tvrdí, že tento postup byl mimo jiné prostředkem očištění společnosti během normalizace od „nevyhovujících“ jedinců. V 80. letech došlo také k rozvoji tzv. odborů péče o pracující především ve velkých průmyslových podnicích, které mimo jiné více pečovali o zaměstnance v mladistvém věku, o ženy s malými dětmi nebo třeba o svobodné matky. Dalším schváleným zákonem byl zákon o sociálním zabezpečení č. 100/1988 Sb.⁴, který byl velice velkorysý k rodinám s dětmi (Matoušek 2007).

---

³ Zákon č. 121/1975 Sb. Zákon o sociálním zabezpečení, platný od 14.11.1975 účinný od 1.10.1976.

⁴ Zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení (ZSP), platný od 16.6.1988 účinný od 1.10.1988.

Po roce 1989 nastaly v naší zemi politické, ekonomické i sociální změny. V roce 1990 byl připraven tzv. scénář sociální reformy, který měl docílit vytvoření záchranné sociální sítě, aby byl odstraněn negativní sociální důsledek tzv. transformačního šoku. Z cílů byl naplněn pouze jeden, kdy v roce 1991 byl přijat zákon o životním minimu a zákon o sociální potřebnosti, což znamenalo rozprostření záchranné sociální sítě v ČR. V 90. letech poté dramaticky vzrostl počet nestátních neziskových organizací. Také vznikaly církevní organizace (Charita, Diakonie ad.), které měli velkou oporu v zahraničních církevních partnerech a mohly zřizovat mimo jiné i azylové domy pro matky s dětmi ad. (Matoušek, 2007).

V roce 1995 byla provedena velká sociální reforma, která byla provedena především zákonem č. 117/1995 Sb. o sociální podpoře⁵ (ZSSP), jenž byl často novelizován. Oproti dřívějšímu zákonu byla rodinná opatření uškrtna, což se ještě více projevilo v zákoně č. 364/2011 Sb.⁶, v němž se například omezilo porodné pouze pro nízkopříjmové rodiny s omezením u vícečetných porodů v těchto rodinách.

---

⁵ Zákon č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře, platný od 14.7.1995 účinný od 1.10.1995.

⁶ Zákon č. 364/2011 Sb. Zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí, platný od 6.12.2011 účinný od 1.1.2012.

3 Současná podpora rodin s dětmi v ČR

V této podkapitole se budeme věnovat současné podpoře rodin s dětmi v ČR, která bude základním pilířem pro historický průzkum této podpory v rámci praktické části práce.

Primární podpora rodin je v současnosti ČR uskutečňována pomocí finančních a nefinančních nástrojů. Finanční nástroje se dělí na přímé, které pomáhají rodinám prostřednictvím finančních dávek, a nepřímé, které pomáhají rodinám prostřednictvím daňových úlev a dalších opatření. Přímá podpora je určena pro všechny rodiny, nepřímé jsou omezeny pouze na rodiny s výdělečně činnými členy. Nefinanční nástroje představují služby pro rodiny a vytváření příznivějších rodinných podmínek, které mají za úkol například harmonizaci pracovního i rodinného života rodičů (Höhne, 2008).

Sociální ochrana rodiny stojí na třech pilířích systému státního sociálního zabezpečení, tedy systému právních a finančních nástrojů i opatření, který má za úkol minimalizovat dopad negativních dopadů fungování tržního mechanismu, ale především vedou k prevenci negativních sociálních jevů (Hanzl, 2004). Těmito třemi pilíři jsou systém sociální pojištění, systém sociální péče a státní sociální podpora.

System sociálního pojištění „má za základní cíl vyrovnat změny v příjmové situaci jedince během jeho života a jeho použití reaguje na určitou sociální událost“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 114), a jeho smysl je zajištění odpovídající náhrady, která pomůže vyrovnat příjmovou nerovnost během určité sociální události (ztráta zaměstnání, nemoc, těhotenství, rané mateřství ad.). Do tohoto systému patří pojištění v nezaměstnanosti, nemocenské a důchodové, dále je doplněno i o zdravotní pojištění. Ačkoli je toho pojištění vztaženo k jednotlivcům, immanentně podporuje rodinu tak, že dávky stabilizují příjmovou situaci celé domácnosti. Rodiny jsou tímto systémem podporovány hlavně pomocí peněžité podpory v mateřství, ošetrovného a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství (Tröster, 2013).

System sociální péče pomáhá těm občanům, kteří ji potřebují pro svůj zdravotní stav či věk, a těm občanům, jejichž potřeby nejsou pokryty příjmy z pracovní činnosti. K rodině je tento systém vztažen komplexně jako k chudé domácnosti, dávka pak má za cíl krýt životní a sociální potřeby rodiny.

Posledním pilířem je státní sociální podpora, která je upravena zákonem č. 117/1995 Sb.⁷, který má za úkol přerozdělování ve prospěch osob ve společensky uznávaných sociálních situacích, a to především rodin s dětmi. „Systém přitom uplatňuje princip solidarity mezi vysoko příjmovými rodinami a rodinami s nízkými příjmy a solidarity bezdětných s rodinami s dětmi“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 115).

3.1 Finanční podpora rodiny

Finanční podpora rodiny je poskytována pomocí dávek státní sociální podpory, daňovými opatřeními pro rodiny s dětmi, ale i další finanční podporou rodin s dětmi. Dávky pro rodiny s dětmi představují hlavní způsob státní transferové podpory rodin, ovšem ne všechny rodiny mají na dávky nárok. Podmínky nároku, jeho výše a postup při poskytování jsou určeny vždy v návaznosti na situaci rodiny, a to na základě analýz a definování takových sociálních situací, které stát označuje jako potřebné k tomu, aby se na nich podílel formou dávek. Dávky sociální podpory a dávky sociální péče jsou poskytovány podle zákona o sociální potřebnosti, který vychází z kategorie životního minima upraveného zákonem č. 110/2006 Sb.⁸ Životní minimum je „společensky uznaná minimální hranice příjmu občana nebo rodiny, pod níž nastává stav hmotné nouze“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 116). V příloze naleznete tabulku s finanční podporou rodin dle Ministerstva práce a sociální věcí (2019).

3.1.1 Dávky státní sociální podpory

Finanční podpora rodin s dětmi je dána především pomocí dávek státní sociální podpory, kde je upraveno těchto 6 základních dávek: přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné, rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče a pohřebné (Höhne, 2008). Tyto dávky a nároky na ně jsou upraveny zákonem č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře⁹, v němž je mimo jiné uvedeno, že při posouzení nároku na dávku se posuzuje podle příjmu rodiny, a tedy nikoli majetku rodiny. Nezaopatřené dítě se v tomto zákoně chápe jako dítě do skončení povinné školní docházky, případně i déle, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání (nejdéle do věku 26 let). Spadají sem ale i děti po úrazu, postižené

---

⁷ Zákon č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře, platný od 14. 7. 1995 účinný od 1. 10. 1995.

⁸ Zákon č. 110/2006 Sb. Zákon o životním a existenčním minimu, platný od 31. 3. 2006 účinný od 1. 1. 2007.

⁹ Zákon č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře, platný od 14. 7. 1995 účinný od 1. 10. 1995.

či nemocné, které nemohou studovat či pracovat, což je více upraveno v dalších oddílech tohoto zákona.

Přídavek na dítě je základní dlouholetou dávkou pro rodiny s dětmi, jejímž cílem je pokrytí nákladů spojených s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Tento přídavek je poskytován na základě příjmů rodiny v předchozím kalendářním roce, a to na třech úrovních podle věku dítěte. Nárok na tuto dávku mají rodiny, jejichž příjem nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficient 2,7.

Příspěvek na bydlení je dávka, která přispívá na pokrytí nákladů za bydlení rodinám s nízkými příjmy (do těchto příjmů se počítají i přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, nemocenská dávka, důchod a zaopatřovací příspěvek). Nárok na tuto dávku vzniká, pokud má vlastník či nájemce bytu náklady vyšší než je součin rozhodného příjmu a koeficientu 0,3 (příp. 0,35 v Praze) a má v tomto místě nahlášeno trvalé bydliště. Výše dávky je závislá na počtu členů domácnosti a celkovému příjmu všech osob hlášených k trvalému bydlišti v bytě/domě.

Rodičovský příspěvek je dávka, na níž má nárok rodič, „který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, má nárok na rodičovský příspěvek nejdéle do 4 let věku tohoto dítěte, a to nejdéle do doby, kdy byla na rodičovském příspěvku vyplacena z důvodu péče o totéž nejmladší dítě v rodině celková částka 220 000 Kč, není-li stanoveno jinak“ (Zákon č. 117/1995 Sb., § 30). Od roku 2004 není pro poskytování této dávky zkoumán příjem žadajícího rodiče, a je mu tedy umožněna výdělečná činnost, ale musí zajistit osobní, celodenní a řádnou péči o dítě.

Dávky pěstounské péče se dávají pěstounům, kteří zajišťují náhradní rodinnou výchovu dítěti. Soud svěří nezaopatřené dítě do pěstounské péče na základě jeho žádosti, pokud se vlastní rodiče o dítě nemohou či nechtějí starat. Dávek se pobírá několik, a to Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Kromě těchto dávek náleží dítěti a pěstounovi i jiné dávky, například rodičovský příspěvek ad.

Porodné je dávka, na kterou má nárok žena po porodu prvního nebo druhého živého dítěte, pokud rozhodný příjem nepřevyšuje součin životního minima rodiny a koeficientu 2,7. Pokud matka po porodu zemřela, přechází nárok na porodné na otce dítěte, případně na jinou osobu, která převzala dítě do trvalé péče. Porodné je dávka, která se vyplácí jednorázově. Jeho výše je v současnosti 13 000,- na první dítě a 10 000,- na dítě druhé.

Pohřebné je dávka, kterou stát přispívá osobě, jenž vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to vždy ke dni smrti. Výše této dávky je pevnou částkou, a to 5000,-, vyplácí se jednorázově.

3.1.2 Dávky sociální péče

Sociální péči zajišťuje stát pomoc rodinám, „jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny jejich příjmy, občanům, kteří potřebují pomoc státu vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat nepříznivou sociální situaci“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 120). Patří sem mimo jiné dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky poskytované osobám se zdravotním postižením, dávky v podobě jednorázových finančních pomoci v případě živelné pohromy ad.

3.1.3 Dávky nemocenského pojištění se vztahem k rodině

Nemocenské pojištění je řešeno zákonem č. 187/2006 Sb.¹⁰ a v jeho rámci je řešena nejen nemocenská dávka, ale i další dávky jako jsou peněžité pomoc v mateřství, otcovská, ošetřovné, dlouhodobé ošetřovné, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.

Peněžité pomoc v mateřství je vyplácena pojištěnce od počátku 8. týdne před termínem očekávaného porodu, pokud se účastnila na pojištění alespoň 270 kalendářních dní v posledních dvou letech přede dnem nástupu na peněžitou pomoc v mateřství (případně nárok spadá na otce v případě smrti matky, či jiného pojištěnce pečujícího o dítě dle speciálních ustanovení). Podpůrná doba je 28 týdnů u matky, která porodila dítě (37 týdnů pokud porodila 2 či více dětí). Výše peněžité pomoci v mateřství je za kalendářní den 70 % denního vyměřovacího základu.

Otcovská je dávka, na kterou mají nárok pojištění otcové, kteří nastoupili na otcovskou v období 6 týdnů po porodu dítěte. Podpůrná doba otcovské je 1 týden a výše otcovské činí za kalendářní den 70 % denního vyměřovacího základu. Podle Müllera (2008) je otcovská v evropských zemích běžnou dávkou a její délka se pohybuje od několika dnů až do délky tří týdnů. Podle České správy sociálního zabezpečení (2019) je tato dávka vykročením k vyrovnanějšímu systému péče o rodinu, která má za účel motivovat muže

---

¹⁰ Zákon č. 187/2006 Sb. Zákon o nemocenském pojištění, platný od 12. 5. 2006 účinný od 1. 1. 2009.

k vyššímu zapojení do péče o dítě. Za rok 2018 přijala ČSSZ celkem 43442 žádostí o otcovskou, což je cca 40 % otců.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je vyplácena těhotným ženám či ženám do konce 9. měsíce po porodu, které byly zaměstnavatelem převeleny na jinou práci kvůli rozhodnutí ošetřujícího lékaře kvůli ohrožení těhotenství či zdravotního stavu ženy. Vyrovňovací příspěvek se stanoví jako rozdíl mezi denním vyměřovacím základem původní práce a práce, na níž byla žena převelena.

Ošetřovné je dávka, na níž má nárok zaměstnanec, který nemůže vykonávat v zaměstnání práci kvůli ošetřování dítěte mladšího 10 let v době nemoci či úrazu, případně jiného člena domácnosti pro nemoc či úraz. Podpůrní doba je u ošetřovného nejdéle 9 dnů a výše ošetřovného činí 60 % denního vyměřovacího základu za kalendářní den.

Nárok na dlouhodobé ošetřovné má pojištěnec, který pečuje o osobu potřebující poskytování dlouhodobé péče v domácím prostředí, a nevykonává tak zaměstnání, z něhož dlouhodobé ošetřovné náleží. Podpůrní doba u dlouhodobého ošetřovného začíná prvním dnem vzniku potřeby dlouhodobé péče a končí dnem, v němž končí tato potřeba péče, nejdéle však trvá 90 kalendářních dnů. Výše dlouhodobého ošetřovného za kalendářní den činí 60 % denního vyměřovacího základu.

3.1.4 Daňová opatření pro rodiny s dětmi

Daňová podpora a opatření patří do nepřímé finanční podpory, které mají za úkol ponechat rodinám více finančních prostředků v rodinném rozpočtu (čímž mají zajistit soběstačnost rodiny a nezávislost na sociálních dávkách), ale také mají za úkol motivovat k zaměstnání alespoň jednoho rodinného člena, který pak může daňové výhody využít. Problémem daňové podpory je bohužel obtížnější predikce jejích dopadů než u dávek sociálních zabezpečení (Vančurová, 2013). Daňová podpora se provádí jedním z následujících prvků daňové techniky, které mohou být v různé míře uplatněny k daňové podpoře rodin: osvobození od daně, standardní odpočty (na poplatníka, na manžela/manželku, na nezaopatřené dítě), nestandardní odpočty, absolutní slevy na dani, volba zdanitelné jednotky, nulová sazba daně, relativní slevy na dani (Národní zpráva o rodině, 2004).

3.2 Jiné formy finanční podpory rodin s dětmi

Mimo finanční podpory ze systému sociálního zabezpečení a daňových podpor jsou i další formy finanční podpory, která má podobu slev, zvýhodněných vstupních poplatků a dalších úlev v sektoru služeb. Tato sféra se zaměřuje především na využití volného času, kulturu a sport, ale také na dopravu.

3.2.1 Sociální služby na podporu rodin s dětmi

Služby pro děti a rodiny jsou sociální službou, kterou chápeme jako nefinanční podporu rodin s dětmi a jsou poskytovány podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách¹¹. Existují jak státní, tak nestátní poskytovatelé. Mezi státní zřizovatele patří státní obce, kraje a Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Jejich financování je kryto především státním rozpočtem. Nestátní poskytovatelé sociálních služeb jsou občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby. Speciálním druhem neziskového nestátního subjektu jsou pak nadace, které mohou činnost poskytovatelů pouze financovat a nesmí samy služby poskytovat. V následujících odstavcích jsou popsány nejdůležitější sociální služby poskytované dětem a rodinám.

Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) je státním orgánem věnujícím se péči o dítě. Tento orgán prověřuje případy špatného zacházení rodičů či ostatních pečujících lidí s dětmi, navrhuje další opatření (včetně možného zbavení nebo pozastavení rodičovské zodpovědnosti a předání dítěte do ústavní výchovy), a účastní se projednávání trestných věcí dětí a nezletilých ad.

Azylové domy pro matky s dětmi jsou zařízeními, jejichž klientky jsou především matky s dětmi do 3 let, které byly ohrožovány svým partnerem nebo se ocitly v nepříznivé situaci ohrožující jejich dítě. Tyto domy nezajišťují pouze důstojné ubytování, ale i podporu matek (Matoušek, 2007).

Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy jsou zařízení poskytující terapii. Sem patří také poradny pro nastávající matky nebo laktační poradny. Mimo těchto poraden existují také psychiatrická zařízení a soukromé praxe psychologů a psychiatrů, kteří řeší manželskou a rodinnou terapii. Pedagogicko-psychologické poradny se věnují dětem s poruchou učení, v těchto zařízeních je poskytováno mimo jiné poradenství rodičům. Další

---

¹¹ Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách, platný od 31.3.2006, účinný 1.1.2007

jsou speciálně-pedagogická centra poskytující poradenské a terapeutické služby specializující se na problematiku postižených dětí. Ve školách můžeme nalézt výchovné poradce, kteří pomáhají rodině a dětem při řešení vzdělávacích a výchovných problémů, a osobní asistenty, kteří pomáhají dětem s výukou.

Mezi další služby pro děti a rodiny patří zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, poskytování psychoterapeutické pomoci dětem, ústavní výchovná zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy), pěstounské péče (na dobu přechodnou v náhradních rodinách), nestátní SOS dětské vesničky aj. (Matoušek, 2007).

KVALITATIVNÍ VÝZKUM MATEŘSTVÍ

4 Cíle výzkumu

Cílem této práce je především zjistit, jak matky z různých generací vnímají změny rodinné politiky a změny nástrojů rodinné politiky v průběhu času. Pro účely práce považujeme mateřství jako dobu od těhotenství až po zahájení povinné školní docházky dítěte. Součástí hlavního cíle je zjistit vnímání vybraných matek během jejich mateřství z pohledu nástrojů sociální politiky, které reagují na potřeby mateřství, z pohledu způsobů, jakým stát podporuje mateřství, z pohledu vnímání časového průběhu mateřství a sociálního pohledu veřejnosti a rodiny na mateřství. V závislosti na určení cílů jsme sestavili specifické výzkumné otázky, aby převedly náš obecnější cíl do konkrétnější podoby a tím zároveň vytvořili 3 oblasti výzkumu:

- 1) Jak se změnilo vnímání mateřství v rámci rodinného života v pohledu matek z 3 generací?
- 2) Odrazila se změna nástrojů sociální politiky podporující rodiny v pohledu matek z 3 generací?
- 3) Jak matky z 3 různých generací vnímají změny v rodinné politice v průběhu času?

4.1 Výzkumná příprava

Z důvodu povahy cíle této práce jsme zvolili kvalitativní design výzkumu. V následující kapitole popíšeme výzkumnou přípravu.

Na počátku našeho výzkumu jsme provedli výzkumnou přípravu, především za pomoci odborné literatury. Výzkum chápe Průcha (1995) jako systematické a kritické zkoumání určitých tvrzení o předkládaných vztazích mezi jevy. Výsledkem tohoto výzkumu je překládání vytvořených teorií, které umožňují jevy vysvětlit a předvídat. Pojem výzkum se často zaměňuje s dalšími pojmy, a to s pojmy šetření a průzkum. Gavora (2010) chápe průzkum jako nižší formu empirického zkoumání, jehož cílem je získání terénních dat a nikoli vědeckých teorií. Průzkum bývá obvykle chápán jako určitá etapa výzkumu. Výzkum pak chápe jako systematický způsob řešení problémů, díky nimž se rozšiřují hranice vědomostí. Za pomoci výzkumu lidstvo získává nové poznatky, díky výzkumu se potvrzují či vyvrací

dosavadní poznatky. Hendl chápe výzkum jako „proces vytváření nových poznatků“, který je veden „snahou zodpovědět kladené výzkumné otázky a přispět k rozvoji daného oboru“ (Hendl, 2005, s. 30).

V sociálních vědách představuje výzkum proces vytváření poznatků pomocí systematické analýzy dat, které jsou získány určitým metodologickým způsobem. Výzkum by měl přinést poznání, které přispěje k lepšímu porozumění sociálního světa a umožní predikci či ovládnání sociálních jevů. Účel výzkumu může být explorativní (zkoumající nová témata), popisný (zkoumající specifické podrobnosti situace, jevu či vztahů) a explanační (vysvětlující proč se věci dějí určitým způsobem). Reálný výzkum bude jak explorativní, popisný, tak i explanační, ale bude se vyznačovat rozdílnou mírou znaků daných výzkumů. Hlavní cíle výzkumu pak mohou také vést k určité predikci, tedy pokusu předpovědět nadcházející sociální fenomén či sociální změny (Hendl, 2005).

Výzkum sestává obecně z několika fází, a to že na začátku se identifikuje téma (teda oblast, v němž se bude výzkum provádět) a problém (který potřebuje nalézt řešení), dále se vymezí účel výzkumu (tedy se stanoví to, co a jakým způsobem se bude zkoumat) a poté se určí výzkumné otázky (otázky o procesu či fenoménu, jenž je zkoumán), případně hypotézy (predikce či odhady vztahu za určitých podmínek). Tento proces je znázorněn na následujícím obrázku (viz schéma 1). Výzkumné otázky se mohou během výzkumu měnit či doplňovat, ovšem základní cíl výzkumu je nutné předem určit a zachovat (Hendl, 2005). Čabálová (2011) upozorňuje, že častou chybou je, že výzkumník si vybere příliš široce svůj výzkumný problém, čímž se stává výzkum nereálný. Další fází je volba metodologie, dále se navrhuje výzkumný plán a sbírají se a analyzují data. Nakonec dochází výzkumník k závěrům a doporučením.

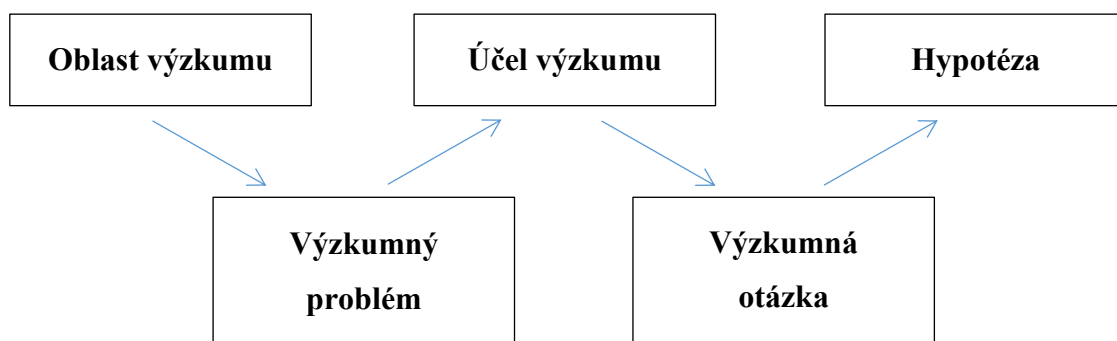

Schéma č. 1: Fáze metody výzkumu (Hendl, 2005, s. 40)

Za originální výzkum se pokládá takový výzkum, který použije známé myšlenky v nové interpretaci, získá nové poznatky ve vztahu ke starým otázkám či problémům, přispěje ke znalostem v určité oblasti tak, jak dosud nebylo v žádné další práci použito. Výzkum tedy musí přispět k porozumění a má přinést nové poznatky (Hendl, 2005). Uznáváme dvě hlavní kategorie výzkumu, a to výzkum kvantitativní, který pracuje s čísly, a kvalitativní, který pracuje s poznatky ve slovní podobě. Vzhledem k povaze našeho výzkumu jsme tedy zvolili kvalitativní výzkum. Čabálová (2011) tvrdí, že kvalitativní výzkum uvádí své výzkumy tak, aby se z nich nevytratil člověk, tedy cení si hlavně komunikaci a přirozených prostředí kolem nás. Creswell definuje kvalitativní výzkum jako „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“ (Creswell, 1998 in Hendl, 2005, s. 50). Hendl (2005) přirovnává práci kvalitativního výzkumníka s činností detektiva, jelikož musí vyhledat a analyzovat jakékoliv informace, které by mohly přispět k osvětlení výzkumných otázek, provádí jak deduktivní, tak induktivní závěry. Dále se výzkumník pohybuje v terénu, kde sbírá a následně analyzuje data. Výsledná zpráva výzkumu pak obsahuje podrobný popis místa zkoumání, citace z rozhovorů i poznámky výzkumníka z terénu. Svoje závěry často probírá se sledovanými jedinci a jejich názory přidává do výzkumné zprávy.

4.2 Metody získávání dat

Kvalitativní data popisují podrobnosti případu za určitý časový interval. Výběr metody pro sběr dat závisí na typu informací, na typu lidí, od kterých budeme data sbírat, i na okolnostech, za jakých se sběr dat bude odehrávat. Volba metody se má řídit především výzkumným problémem. Hendl (2005) uvádí, že pro zjištění informací o soukromí lidí, jejich názorů, pocitů a víry je nejvhodnější interview, dotazník, metoda deníku či postojová škála. Kvalitativní dotazování je hlavní skupinou metod sběru dat a zahrnuje rozhovory, dotazníky, škály i testy.

4.2.1 Dotazovací metody

Podle Doulíka a Škody (2008) je interview a dotazník nejčastěji užívanou dotazovací diagnostickou metodou. Dotazník je písemná metoda kladení otázek i získávání odpovědí. Dotazník užívá otevřených otázek a odpovědí. Pokud by byly otázky a odpovědi uzavřené,

měnilo by to dotazník na anketu. Interview je verbální kladení otázek a verbální získávání odpovědí od dotazovaného, a tedy je interpersonálním kontaktem mezi výzkumníkem a dotazovaným. Díky kontaktu „tváří v tvář“ tak může výzkumník zaznamenat i vnější projevy respondenta a tím lépe proniknout do jeho motivů. Hendl (2005) upozorňuje, že kvalitativní rozhovor vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu. Je nutné, aby si výzkumník dopředu promyslel obsah otázek, jejich formu i pořadí. Doulík a Škoda (2008) uvádí, že rozhovor vyžaduje klidné nerušené prostředí, soukromí a čas. Nabízí volnost při zjišťování názorů, umožňuje jít do hloubky, ovšem vyžaduje pružné reakce na odpovědi respondentů (například při nečekané odpovědi či pokud respondent mlčí).

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami je podle Hendla (2005) vhodný v případě, kdy se odpovědi respondentů mají nějakým způsobem srovnávat, jelikož data z tohoto interview se lépe analyzují. Jedná se totiž o seznam dopředu připravených otázek, na něž má respondent odpovědět. Celá struktura je dána sekvencí otázek, čímž je navíc umožněna replikace průzkumu jiným výzkumníkem.

Rozhovor pomocí návodu je dalším typem interview. Ten představuje seznam témat, případně i otázek, které je nutné v rámci rozhovoru probrat, čímž dává jasný návod tazateli. Je ovšem pouze na něm, jakým způsobem a v jakém pořadí získá od respondenta informace. Tento typ je velice vhodný pro efektivní využití času během interview, ulehčuje také srovnání několika rozhovorů díky své strukturalizaci (Hendl, 2005).

4.2.2 Skupinový rozhovor

Skupinový rozhovor (focus group) je diskuse 6–12 účastníků pod vedením výzkumníka (v roli moderátora) podle předem připraveného scénáře. Dobře vedená skupinová diskuse způsobuje, že dochází k uvolnění racionalizačních schémat a psychických zábran účastníků, kteří snadněji odhalují své postoje, způsoby jednání, myšlení i pocity. Tato skupinová diskuse je vhodná především pro odhalení veřejného mínění a skupinových postojů (Hendl, 2005). Při přípravě je nutné věnovat se nejprve sestavením skupiny. Skupina může vzniknout přirozeně nebo jí mediátor vytvoří uměle tak, aby byli účastníci vybráni podle jistých kritérií vycházejících z vědeckého záměru. Dynamiku skupiny podporuje, pokud mají jedinci na problémy rozdílné názory.

Další otázkou při plánování je rozhodnutí mezi skupinovou diskuzí a skupinovým interview. Při skupinové diskuzi je podle Hendla (2005) vhodné postupovat dle určitého schématu, který je uveden v Příloze I. Krom moderátora je vhodné také použít tichého pozorovatele, který registruje dynamiku skupiny, gesta a mimiku účastníků a další zvláštnosti diskuze. Mezi nevýhody skupinové diskuze patří nestejně zapojení jedinců do diskuze, někteří jedinci dominují, jiní mohou zůstat stranou. Navíc je možné, že dynamika diskuze se odvrátí od původního cíle, proto uspořádání skupinové diskuze vyžaduje skvělé organizační schopnosti. Organizovanější formou skupinové diskuze je již zmiňované skupinové interview. Jeho účastníci tvoří homogenní skupinu, v níž po dobu cca 1,5 hodiny reflektují na otázky tazatele, poslouchají odpovědi ostatních účastníků, reagují na ně a doplňují své odpovědi. Výhodou tohoto typu je vyšší efektivita získávání dat, skupinová dynamika přispívá k zaměření na nejdůležitější témata a navíc lze jednoduše zjistit souhlas či nesouhlas s určitým tvrzením. Nevýhodou tohoto typu je, že odpovídání na otázky ve skupině zabere mnoho času, a je proto například ve skupině s 8 jedinci možno položit maximálně 10 hlavních otázek. Řízení skupinového interview je náročné a moderátor musí mít dobré organizační schopnosti, především proto, aby se dozvěděl odpovědi od všech zúčastněných, a nejen od aktivnějších jedinců. Schéma návrhu skupinové diskuze podle Hendla (2005) naleznete v přílohách práce (Příloha I.).

4.3 Výzkumný vzorek

Vzhledem k tomu, že naše práce se zabývá zjištěním pohledů a vnímání matek z 3 generací, rozdělili jsme si časový horizont prožívání těhotenství a mateřství do 3 časových kategorií. Tyto kategorie jsou následující: kategorie 1 (matky prožívající těhotenství a mateřství v období 1970-1989), kategorie 2 (matky prožívající těhotenství a mateřství v období 1990-2010), kategorie 3 (matky prožívající těhotenství a mateřství v období 2011-současnost).

Samotný výzkum se nám podařilo uskutečnit s několika ženami, matkami, které prožívaly svá těhotenství a mateřství v různých obdobích. Dostupný výběr matek jsme zvolili tak, abychom měli v každé námi vytvořené časové kategorii 3 matky, proto měla výzkumný vzorek tvořit skupina o 9 matkách. Jedna z matek se však bohužel před diskuzí

omluvila, proto výzkumný vzorek nakonec tvořilo 8 matek. Pro lepší přehled při sběru dat jsme jednotlivé matky označili písmeny abecedy a vymysleli podle nich smyšlená jména:

1. kategorie (1970 - 1989): matka A - Alena, matka B - Božena, matka C - Cilka;
2. kategorie (1990 - 2010): matka D - Dita, matka E - Eva;
3. kategorie (2011 - současnost): matka F - Frída, matka G - Gita, matka H - Hana.

V rámci našeho výzkumu jsme dále oslovili několik žen narozených ještě před rokem 1940, které svá těhotenství a mateřství prožívaly v letech 1950 - 1970. Tyto ženy, které jsou v současné době ubytovány v domě pro seniory v Litoměřicích (Domov na Dómském pahorku provozován Farní charitou v Litoměřicích). Tyto seniorky se nechtěly zúčastnit skupinového rozhovoru s ostatními matkami, ale 3 souhlasily s vlastním skupinovým rozhovorem v jejich domově pro seniory za dohledu pečovatelky. Na to jsme přistoupili a připojili jejich pohled na rodinnou politiku a její nástroje jako zajímavost k hlavnímu cíli práce. Zpracování tohoto rozhovoru a jeho příprava je popsána v následující kapitole a především v podkapitole Realizace vedlejšího rozhovoru. Jejich jména jsme si označili podle konečných slov abecedy, a to matka Z - Zdena, Y - Yveta, X - Xena.

Před vlastním použitím výzkumných metod jsme požádali všechny dotazované, aby stvrdily svým podpisem, že souhlasí se sběrem dat a následným publikováním těchto dat pro potřeby této diplomové práce. Potvrzení obsahovalo informaci, že všechny matky zůstanou anonymní.

5 Realizace výzkumu a sběr dat

Na začátku realizace výzkumu jsme požádali matky z první, druhé a třetí kategorie, aby vyplnily dotazník věnovaný základním informacím o jejich těhotenství, mateřství a rodině. Dotazník také obsahoval základní informace o jejich zkušenostech s rodinnou politikou a nástroji rodinné politiky během prožívání jejich těhotenství a mateřství. Tento dotazník naleznete v přílohách (příloha II. Dotazník). Za pomoci tohoto dotazníku jsme získali základní informace o matkách, ale také jsme pomocí tohoto dotazníku chtěli dosáhnout toho, aby si již před připravovaným skupinovým rozhovorem dotazované matky připomněly rodinnou politiku jejich doby a popsaly ji svými slovy. Tyto informace jsme zpracovali v podkapitole Zpracování dotazníkových dat.

Následně jsme si pro účely skupinového rozhovoru zpracovali základní data o rodinné politice a jejich nástrojích z dostupné literatury a dalších zdrojů a zpracovali jsme je tak, abychom měli k dispozici základní faktická zjištění mezi jednotlivými etapami našeho výzkumu (a to tedy do 3 časových kategorií: 1970 - 1989, 1990 - 2010, 2011 - současnost). Tyto informace jsou více popsány v podkapitole Příprava ke skupinovému rozhovoru. Konečně jsme zajistili místo, kde jsme chtěli realizovat skupinový rozhovor a sezvali námi vybrané maminky na určité datum a hodinu. Vytvořili jsme příjemné prostředí a seznámili matky s průběhem skupinového rozhovoru. Poté jsme skupinový rozhovor realizovali, což více popisujeme v podkapitole Realizace skupinového rozhovoru.

Vedlejší rozhovor se 3 seniorkami jsme naplánovali společně s jejich pečovatelkou ve společenské místnosti Domova pro seniory na dómském pahorku v Litoměřicích. Tyto ženy nezpracovávaly dotazníky, rozhovor s nimi byl veden bez předchozích příprav na data o rodinné politice v jejich době mateřství a těhotenství.

5.1 Zpracování dotazníkových dat

Pomocí dotazníků z přílohy II jsme zjistili základní informace o dotazovaných matkách a jejich rodinách. Na základě těchto informací jsme připravili následující tabulku, v níž je popsán věk dotazovaných matek, kdy ženy poprvé porodily, informace o jejich partnerovi (zda byl partner, manžel nebo zda byla matka bez partnera), následně je uveden počet dětí. Dále jsme uvedli vzdělání žen a jejich vlastní hodnocení rodinného příjmu,

který v rámci dotazníků uváděly. Připomeňme, že náš výzkumný vzorek tvořilo 8 matek, kterým jsme pro potřeby této práce přidělili náhodně jména podle písmen abecedy.

Matka	Věk matky u 1. porodu	Partner. vztah v době rodičovství	Počet dětí	Vzdělání	Příjem rodiny
A Alena	21	manžel	2	SŠ s maturitou	průměrný
B Božena	19	manžel	2	VŠ	průměrný
C Cilka	20	manžel	1	SOŠ s výuč. listem	podprůměrný
D Dita	24	manžel	2	SŠ s maturitou	průměrný
E Eva	22	partner	2	SOŠ s výuč. listem	podprůměrný
F Frída	26	partner	2	SŠ s maturitou	průměrný
G Gita	27	manžel	1	SŠ s maturitou	podprůměrný
H Hana	28	manžel	2	VŠ	nadprůměrný

Tabulka č. 2 Informace o dotazovaných matkách (vlastní)

V rámci našeho výzkumného vzorku jsme chtěli vytvořit heterogenní skupinu, což se v rámci celé skupiny i jednotlivých časových kategorií podařilo. Bohužel se skupinové diskuze neúčastnily matky s více než 2 dětmi. Ačkoli jsme oslovili několik žen s 3 a více dětmi, žádná nesouhlasila s účastí. Všechny to odůvodnily tak, že nemají možnost hlídání všech dětí.

5.2 Příprava ke skupinovému rozhovoru

V rámci našich hlavních 3 otázek jsme si určili několik podotázek, které měly vytvořit hlavní kostru skupinového rozhovoru. Tyto podotázky jsou více zaměřeny na zjištění námi vybraných témat. Jejich přípravu jsme považovali za nutnou, abychom docílili plynulého skupinového rozhovoru a přitom odpovědi a následnou diskuzi co nejvíce moderovali tak, aby došlo k naplnění námi určených cílů. Zde jsou vypsány připravené podotázky v rámci hlavních cílových otázek:

- 1) Jak se změnilo vnímání mateřství v rámci rodinného života v pohledu matek z 3 generací?
  - a. Co vás ovlivnilo při výchově a péči o vaše dítě? (podle zkušeností starší generace, dle rad lékařky, dle literatury ad.)
  - b. Jak se změnil přístup k maminkám během a po porodu? (prostředí porodu, přístup personálu, přítomnost partnera u porodu ad.)
  - c. Zapojoval se do péče o dítě také někdo jiný? Jakou měrou? (partner, rodiče ad.)

- 2) Odrazila se změna nástrojů sociální politiky podporující rodiny v pohledu matek z 3 generací?
  - a. Využívala jste v průběhu mateřství nástroje sociální politiky? Jaké?
  - b. Měla jste možnost volby, jak vaše mateřství a rodičovství proběhne? (délka, kdo pečuje, ...)
  - c. Jak dlouho jste byla na mateřské/rodičovské dovolené? Jaký byl Váš nástup do práce a jak jste zvládala skloubit péči o dítě a práci?
  - d. Navštěvovalo Vaše dítě nějaké zařízení pro předškolní děti? Jaké a proč?

- 3) Jak matky z 3 různých generací vnímají změny v rodinné politice v průběhu času?
  - a. Jak jste vnímala rodinnou politiku státu během vašeho těhotenství a mateřství?
  - b. Jak hodnotíte nástroje rodinné politiky a jejich podmínky v průběhu času?
  - c. Jaké byste uvítala změny v budoucnu v rodinné politice a v jejích nástrojích?

5.3 Změny nástrojů rodinné politiky

Před samotným skupinovým rozhovorem jsme považovali za nutné zjistit faktické informace o nástrojích rodinné politiky v období všech dotazovaných 3 období, v nichž tazatelky prožívaly svá těhotenství a první roky mateřství, na něž jsme se především zaměřili během našeho průzkumu. Tím jsme docílili jistého informačního zdroje, z jehož dat jsme mohli vycházet při skupinovém rozhovoru. Data jsme souhrnně znázornili v následujících 3 tabulkách.

Kategorie	I. (1970 - 1989)	II. (1990-2010)	III. (2011-2019)
Rodinná politika	paternalistická, neumožňovala volbu životní strategie, univerzalita životních způsobů a redukce na uspokojování standardizovaných potřeb	omezení paternalismu a aplikace liberálnější RP (zvýšení odpovědnosti občanů a rodin), snížení závislosti rodin na soc. příjmech, vznik záchranné sociální sítě, garance minimální úrovně (živ. minimum), liberalizace cen, umožnění vlastních voleb, RP méně institucionalizovaná	institucionalizovaná RP, podpora tradičního modelu rodiny, garance minimální úrovně (živ. minimum), pluralita poskytovatelů služeb
Cíle rodinné politiky	sleduje ekonomické cíle (zaměstnanost žen, jejich zrovnoprávnění) a populační cíle (podpora plodnosti)	zrušení populačních cílů (populačně koncipovaných nástrojů), neexistuje explicitně formulovaná RP	reagující na vypracované koncepty RP
Nástroje RP	univerzální - přímé finanční dávky (největší význam), nepřímé finanční dávky (dotace z rozpočtu na jesle a MŠ, atd.), služby a naturální pomoc; chyběla valorizace, což způsobilo pokles hodnoty dávek	vzestup nestátních sociálních organizací přinášející sociální služby, 1995 nový systém - státní sociální podpora jako samostatný pilíř rodin. dávek. Redistribuce, solidarita, adresnost.	finanční podpora rodiny (daňová opatření a slevy, systém soc. zabezpečení) a aktivity k podpoře rodiny, sociální služby (poradenství, služby soc. péče a sociální prevence), slučitelnost profesní i rodinné role

Tabulka č. 3: Rodinná politika (Dobiášová, 2012; Kounovská, 2012; Matoušek, 2007; Vojta, 2016; zákony ČSSR, ČSR a ČR)

SOC. SLUŽBY PRO PODPORU RODIN	I. (1970 - 1989)	II. (1990-2010)	III. (2011-2019)
	pouze státní, zaměřují se na řešení nastalých situací	rozšíření nestátních organizací, které byly dříve zakázány	rozsáhlá síť státních i nestátních poskytovatelů služeb, důraz na prevenci a poradenství

Tabulka č. 4: Sociální služby pro podporu rodin (Dobiášová, 2012; Kounovská, 2012; Matoušek, 2007; Vojta, 2016; zákony ČSSR, ČSR a ČR)

FINANČNÍ PODPORA RODINY	I. (1970 - 1989)	II. (1990-2010)	III. (2011-2019)
Peněžité pomoc v mateřství	délka 26 týdnů (začínala 4 týdny před očekávaným porodem), podle počtu dětí, od r. 1987 28 (37 při víceročatech) týdnů (90% platu)	osamělé matky měly delší dobu trvání, neexistence otcovské dovolené	zrovnoprávnění osamělých matek (2007), je i v případě adopce, pokud je adoptované dítě mladší než 1 rok - 22 týdnů, čerpat ji může i muž, otcovská dovolená
Mateřský (rodičovský) příspěvek	pro všechny ženy (dříve jen u ekonom. aktivních), byla stanovena výše, kterou ženy mohly čerpat až do 2 let věku dítěte, od 80. let diferenciace podle věku dětí, od r. 1987 rozšíření při péči o druhé i další dítě, do 3 let věku (zvýhodnění větších rodin)	prejmenován na rodičovský příspěvek, sjednocení do 3 let věku dítěte, jednotná výše, zpočátku omezení prac. činnosti u pečujícího rodiče, rovnoprávné podmínky pro oba rodiče. možnost volby doby trvání (ale poté není možno změnit)	je možná výdělečná činnost bez omezení, pokud je zajištěna řádná celodenní péče o dítě, plošná dávka, možnost volby na dobu pobírání po celou dobu trvání (volba možná vždy 1x za 3 měsíce)
Přídavek na dítě	vázán na počet dětí	od 1993 pro každé dítě v rodině (kritérium je věk)	3 úrovně dávky dle příjmů rodiny, pro rodiny splňující požadavek na příjem do 2,7 násobku živ. minima
Porodné	pro všechny matky plošně, nárok na výbavičku nebo peněžní náhrada za ni, postupný růst	pouze pro rodiny splňující požadavek na příjem do 2,7 násobku živ. minima	pouze pro rodiny splňující požadavek na příjem do 2,7 násobku živ. minima
Podpora při ošetřování člena rodiny	doba trvání pouze 3 dny (na dítě pod 10 let)	5 pracovních dnů, osamělým rodičům 8	9 pracovních dnů
Další dávky	pěstounské dávky, pohřebné	pěstounské dávky, pohřebné, nově od 1996 příspěvek na bydlení a na dopravu	pěstounské dávky, pohřebné, příspěvek na bydlení, otcovská
Další finanční podpora	účelové dávky - stipendia, příspěvek k manžel. půjčce ad., bytová politika	pomoc rodinám přes daňový systém, zrušení státních půjček pro novomanžele, vyrovnávací příspěvek	zvýhodněné vstupné (sport, kultura, volný čas, doprava)
Předškolní péče	školní obědy a ošacení - hmotná podpora, velký počet jeslí	malý zájem o státní jesle a jejich rušení, nižší hmotná podpora	státní jesle již neexistují, pouze soukromé

Tabulka č. 5: Finanční podpora rodiny (Dobiášová, 2012; Kounovská, 2012; Matoušek, 2007; Vojta, 2016; zákony ČSSR, ČSR a ČR)

5.4 Realizace skupinového rozhovoru

Realizaci skupinového rozhovoru jsme naplánovali v prostorách mateřské školy v Litoměřicích na neděli 20. 10. 2019 v 9:00. Den před rozhovorem jsme si potvrdili se všemi účastnicemi jejich příchod. V den rozhovoru jsme upravili sezení a připravili občerstvení, připravili záznamová zařízení (videokameru, diktafon), jmenovky a protokoly GDPR souhlasy pro všechny zúčastněné, v nichž jsme potvrzovali i to, že účastnice budou v rámci této práce anonymní. Po příchodu matek jsme je nejprve nechali seznámit s prostředím a nabídli občerstvení, vzájemně jsme je představili a rozdali jmenovky. Před samotným rozhovorem jsme navodili příjemnou atmosféru pomocí nezávazné konverzace.

Následně jsme přistoupili ke skupinovému rozhovoru. Upozornili jsme zúčastněné na záznamová zařízení, nechali jsme je podepsat informovaný souhlas a seznámili jsme je s plánovaným průběhem, včetně představení role moderátora při skupinovém interview. Představili jsme účastnicím hlavní cíl diplomové práce s několika základními informacemi o zaměření na rodinnou politiku státu a nástroje rodinné politiky. Poté jsme představili základní pravidla skupinového rozhovoru:

Chceme, aby vždy mluvil pouze jeden z nás (reakce na poskytnuté informace jsou žádoucí, ale snažíme o to, aby každý měl dostatečný prostor k vyjádření). Neexistují dobré nebo špatné odpovědi - všechno je zajímavé a my chceme znát především Vaše osobní mínění a názor. Pokud nesouhlasíte s nějakým názorem nebo ho nějakým způsobem chcete doplnit, řekněte to a reagujte, společně diskutujeme.

Následně jsme znovu poděkovali všem zúčastněným matkám a zapnuli jsme záznamová zařízení. Moderátor seznámil zúčastněné s první otázkou a rozhovor byl započat. Ihned spolu zúčastněné začaly komunikovat, ačkoli nejprve odpovídaly pouze směrem k moderátorovi, brzy začaly diskutovat i mezi sebou a vyměňovat si své rozdílné zkušenosti. Tohoto efektu jsme docílili především tím, že první kategorii otázek jsme nasměrovali k těhotenství, porodu a k rané péči o dítě. Toto téma bylo všem matkám velice blízké a neměly problém se o něm rozhovět. Touto podskupinou otázek jsme si chtěli zjistit změny v rámci celospolečenského vnímání těhotenství a mateřství, v přístupu k matkám a novorozencům, ale také k měnící se roli matek a otců. Následně jsme se dotázali i na další otázky, které jsme si před skupinovým rozhovorem připravili, ale také jsme položili několik dalších v rámci diskuze tak, abychom reagovali na odpovědi dotazovaných matek. Informace z průběhu jsou zaznamenány v následujících podkapitolách.

Před samotným závěrem jsme shrnuli hlavní otázky s dotazem, zda se některá z účastnic chce ještě vyjádřit k tématu či jej nějak doplnit. V této fázi již účastnice nic nedoplňily ani nijak nereflekovaly na již řečené odpovědi. Následně jsme se dotazovaných matek zeptali, jak vnímaly skupinovou diskuzi a jak by hodnotily práci moderátora. Reflexe byla velice pozitivní, ačkoli dotazované přišly na skupinový rozhovor s pochybnostmi o průběhu diskuze, realizace je bavila a rády si zavzpomínaly na svá těhotenství a mateřství. Žádná z matek neměla problémy s vyjadřováním svých názorů a všechny účastnice vzájemně respektovaly možnost jiného názoru. Atmosféru hodnotily jako velice přátelskou, ačkoli se navzájem před diskuzí neznaly. V samotném závěru jsme proto znovu všem poděkovali za účast a „doobčerstvili“ jsme se.

V rámci role moderátora jsme hodnotili zúčastněné matky jako velice komunikativní a tolerantní v rámci vlastních názorů, do diskuze jsme vstupovali minimálně a spíše jsme směřovali tok informací a názorů tak, aby dotazované nezacházely příliš mimo námi zjišťovaný cíl. Celkový průběh včetně příprav trval více jak dvě a půl hodiny, skupinový rozhovor trval 1:43:42 minut.

5.4.1 Změny vnímání v mateřství v pohledu matek 3 generací

První výzkumná otázka byla zaměřena na změny ve vnímání mateřství v rámci rodinného života matek z 3 generací. První otázkou jsme se snažili dozvědět, co matky nejvíce ovlivňovalo při výchově a péči zejména o první dítě, kdy matky neměly své vlastní zkušenosti a byly odkázané na jiné informační zdroje. Matky z první kategorie (1970 - 1989) uváděly, že jejich největším informačním zdrojem byly především rady jejich matek a zmínily také existenci nějaké odborné literatury. Maminky z druhé kategorie uvedly podobné informační zdroje, např. Dita uvedla, že *“potřebné informace jsem získala prostřednictvím odborných knih, ale pokud jsem si nevěděla rady, zeptala jsem se raději své mamči.”* Maminky ze třetí kategorie uvedly také odbornou literaturu a rady vlastních maminek, ale také mnoho informací hledaly pomocí internetu. *“Dnes existují různé specializované stránky, kde maminky diskutují a radí si, předávají si informace i zkušenosti a ty jsem často využila, když jsem si něčím nebyla jistá”*, uvedla matka Frída. Všechny matky se ale shodovaly, že se řídily hlavně vlastní intuicí. Matka Božena z první kategorie dále uvedla *“... bylo nějaký porodní cvičení a byla vlastně sestra, která na gynekologii, u gynekologa, tě měla na starost. Třeba já jsem chodila do Štětí a tam byla jedna sestra čistě pro těhotný a ta tě lehce poučila...”* Tuto informaci potvrzovaly i matky z druhé generace, matky z třetí generace

ovšem popisovaly rozšíření služeb pro těhotné. Matka Hana uvedla rozšíření předporodních kurzů (plavání a cvičení ve vodě pro těhotné, zdravotní cvičení pro těhotné, předporodní kurz v nemocnici s prohlídkou porodních sálů), které jsou ovšem zpoplatněny.

Dalším tématem byl porod a porovnání přístupu k maminkám a novorozenatům. Maminky z první kategorie uvedly, že v jejich době u porodu nebyl jejich partner, ten dokonce nemohl přijít ani na oddělení, ale ony svá novorozená miminka partnerům ukazovaly přes okno. Matka Alena popisovala, že *“v prvním patře tam byly ty pokoje a manžel koukal zezdola na syna.”* Matky z druhé i třetí kategorie již mohly mít partnera u porodu. *“Ve chvíli, kdy už byla ta závěrečná fáze porodu, tak mi sestřička řekla, abych manželovi zavolala, pokud ho tam chci mít, a on tedy dojel a byl se mnou, když se syn narodil. Bylo to opravdu krásný, prožíval to se mnou a pak mi on dal syna po porodu do náručí”*, uvedla Frída. Toto téma vyvolalo především u matek z první kategorie diskuzi o tom, jak je v dnešní době jiný přístup k maminkám, který se jim velice líbí, a ony samy by ho ocenily při svém porodu.

Matky z první kategorie dále uvedly, že neměly možnost nijak zasahovat do průběhu porodu. *“Prostě jste přišli a jelo to tak, jak oni potřebovali”*, uvedla matka Cilka. Přístup k maminkám byl neosobní a velice strohý, porod byl spíše jen stresující a necítily z něj radost. Nemocniční zařízení bylo nekomfortní a neposkytovalo soukromí. *“Nás bylo 6 na pokoji... Jedna sprcha na patře...”*, uvedla maminka Božena. Matky z druhé kategorie popisovaly osobnější přístup a matky ze třetí kategorie již velice osobní a individualistický přístup během porodu. *“Cokoli jsem si přála, tak mi bylo splněný... byli na mě příjemný... krásně mi všechno vysvětlily”*, uvedla Gita ze třetí kategorie. Matky z druhé kategorie uvedly, že během jejich porodu měly již pokoje po 2 a po 3, matky z třetí kategorie uváděly pokoje po 2 se soukromou toaletou a koupelnou, navíc měly možnost zaplatit si nadstandard, kde by byly maminky úplně samy. *“Kamarádka využila nadstandard a byla spokojená, že měla absolutní soukromí a klid”*, uvedla Hana. Dále se rozpoutala diskuze o tom, jak se změnil přístup personálu. Matky z první generace se setkaly spíše s neosobním přístupem, zatímco matky z druhé a zejména z třetí kategorie uváděly osobnější a vřelejší přístup. *“Takovej ten přístup chyběl, ten lidskej”*, uvedla Božena z první generace.

Po porodu pak matkám ukazovaly sestry na odd. šestinedělí, jak s novorozenětem zacházet, na tom se shodly všechny účastnice diskuze. Cilka z první kategorie uvedla, že ještě za její doby nemohla mít dítě u sebe, ale staraly se o něj sestry a jí dítě přivázely pouze na kojení. Matky Božena a Alena uvedly, že ony již měly službu roaming a děti měly

na pokojích. Matky z druhé již měly děti u sebe na pokojích standardně, pokud nebyl nějaký zdravotní problém (například dětská žloutenka), a to potvrdily i matky ze třetí kategorie. *“Všichni hodně propagovali to intenzivní mateřství.. říkali šahejte na něj, mluvte na něj... buďte s nim, mějte ho na sobě...”*, popisovala Frída přístup personálu v nemocnici.

Během této diskuze si vybavila Alena z první kategorie, že jí navštívila před porodem, a to asi v 8. měsíci těhotenství, zdravotní sestra, která byla zkontrolovat, jak je matka připravená na novorozeně a zda je připraveno vhodné prostředí pro dítě. Matky z první kategorie si nevybavili, že by je takto někdo navštívil před porodem, ale po porodu k nim došla dětská zdravotní sestra na kontrolu dítěte a v rámci toho kontrolovala prostředí, v němž dítě je. Matky z druhé a třetí kategorie takové návštěvy neměly, ale rozpoutala se diskuze o tom, že by bylo vhodnější během šestinedělí, aby sestřičky maminky navštěvovaly doma, než jak to zažily samy, tedy že musely často navštěvovat své dětské doktorky na kontrolách v ordinaci lékařky nebo v nemocnici.

Dále se narazilo na téma kojení a laktační poradkyně, které mohly pomáhat matkám s kojením. Laktační sestry docházely k matkám z první kategorie domů, matky z druhé a třetí kategorie jim mohou zavolat o radu nebo je navštívit v nemocnici. *“Laktační poradkyně jsou tam 24 hodin, takže kdykoliv zavoláte, tak to zvednou”*, uvedla Eva. Matky z druhé a třetí kategorie se ale shodovaly na tom, že by uvítaly spíše osobní návštěvu, aby jim poradkyně vše ukázala a ne jen popisovala techniku.

Dalším tématem bylo zapojení dalších osob do péče o dítě. Matky z první kategorie uvedly, že ačkoli jejich partner nebyl u porodu a nemohl za nimi přijít na návštěvu, tak se poté doma zapojoval do péče o dítě. Božena popisovala, že její manžel vyvářel plíny. Zapojení partnerů do péče o dítě uváděly i maminky z druhé a třetí kategorie. Všechny se ovšem shodovaly na tom, že partner jim pomáhal až po příchodu ze zaměstnání a že hlavní pečovatelky byly ony samotné. Pokud potřebovaly poradit či pomoci, nejčastěji se obracely na své maminky. Maminky z třetí kategorie se navíc radily pomocí diskuzí na internetových specializovaných stránkách věnovaných maminkám. *“Vlastně pomocí té stránky jsem zjišťovala nějaké věci ohledně rozdílných přístupů k dítěti a sama si vybrala pak podle vlastní intuice, jakou cestou se dám”*, uvedla Frída. Všechny matky ze všech kategorií uváděly, že se řídily především vlastní intuicí při péči o dítě.

5.4.2 Změny vnímání nástrojů rodinné politiky v pohledu matek 3 generací

Druhá výzkumná otázka byla především zaměřena na změny vnímání mezi nástroji rodinné politiky v rámci hodnocení matek z 3 generací. První otázka, kterou jsme položili, se týkala nástrojů sociální politiky. Chtěli jsme se dozvědět, jaké nástroje respondentky využily a zda o nich byly dostatečně informované. Matky z první kategorie uvedly, že ony dostaly všechny plošně porodné, a to ve výši 2000,-. Za tuto částku, která odpovídala dle Boženy více jak trojnásobku průměrného platu, mohly nastávající maminky nakoupit výbavičku, kočárek i postýlku pro miminko. Matky z druhé a třetí diskuze mohly získat porodné pouze za předpokladu, že rodinné finance nepřesáhnou určitou hodnotu životního minima, proto porodné už žádná další matka nezískala. Respondentky se shodovaly na tom, že by uvítaly porodné na pořízení výbavičky, byly překvapené, jak vysoké porodné bývalo v čase před rokem 1989. *“Ani by nemuselo být tak velký, stačilo by bohatě 10 000,- na pořízení kočárku a postýlky aspoň”*, uvedla Gita ze třetí kategorie.

Dalším tématem byly byty, které ženy z první generace bez problémů dostaly přidělené. *“Hned jsme vlastně dostaly byt, když jsme si o něj jako manželé s miminkem na cestě zažádali. Navíc byly ceny za byt mnohem nižší, a to i za energie”*, uvedla Božena. Matky z druhé kategorie o byty nežádaly, jelikož měly bydlení zajištěné. Frída ze třetí kategorie uvedla, že *“my jsme si o byt nežádali, protože těch bytů je strašně málo a jsou na ně čekačky a my s manželem pracujeme a ty byty jsou hlavně pro ty sociálně nejslabší, jak mi bylo řečeno na městě a nemáme vlastně šanci je dostat. Takže jsme se zařídili podle toho a našli si byt od soukromníka.”* Matky ze třetí kategorie uváděly, že by byly rády, pokud by mohly dostat byt i dnes tak, jak to uváděly ženy z první kategorie.

Dalším nástrojem rodinné politiky byla mateřský a rodičovský příspěvek. Jeho výše se samozřejmě měnila v průběhu času, což máme znázorněno v tabulce v kapitole **Změny nástrojů rodinné politiky**. Při otázce, zda měly tázané ženy možnost volby v rámci své mateřské (resp. později rodičovské), odpovídaly všechny krom Cilky z první kategorie, že mohly samy rozhodnout o její délce. Byla určena maximální délka, ale mohly skončit i dříve. Cilka uvedla, že musela v 6 měsících nastoupit do práce, ale nastoupila jen na půl úvazek a dala své dítě do jeslí. V rámci výběru předškolního zařízení si matky z první kategorie nemohly vybírat jesle nebo mateřskou školu, ty jim byly přiděleny, a pokud chtěly udělat nějakou změnu, musely podávat žádosti a ten proces byl komplikovaný. Matky z druhé kategorie uvedly, že měly spádovou mateřskou školu, do které děti chodily a o změnu nikdy

nežádaly, jelikož neměly důvod proč. Dvě matky ze třetí kategorie uvedly, že jejich děti dochází do soukromé mateřské školy, jedna matka měla dítě ve spádové mateřské škole.

Dále respondentky z první kategorie uvedly, že měly dotované jesle a mateřské školy. *“Platily jsme okolo stovky za měsíc za všechno komplet”*, uvedla Alena. Cilka uvedla, že dala své dítě do jeslí od 6 měsíců, což byl běžný věk. Matka Božena dala své první dítě také od 6. měsíce, u druhého dítěte již měla možnost zůstat doma na mateřské dovolené do 2 let věku. Ženy z druhé kategorie již nemohly dát děti do jeslí, matky ze třetí kategorie uvedly, že v jejich okolí nejsou žádné státní jesle, pouze soukromé, které jsou velice drahé a nemají v nich místa. Frída uvedla, že *“ono vlastně maminky, které chtějí dávat děti do jeslí, je hlásí už v době, kdy jsou těhotný, takže na tom je vidět, jak dlouho dopředu existují pořadníky na ty jesle soukromý.”* Matky z druhé kategorie uvedly, že platily v mateřské škole pouze stravu a SRPŠ, a to jednou částkou Matky ze třetí kategorie uvedly, že v dnešní době je platba za mateřskou školu vcelku vysoká. *“Mě přijde, že teď jsou veřejný školky skoro stejně drahý jako soukromý... školný, stravný, za výlety... samozřejmě to záleží i na tom, kolik hodin to dítě v té školce stráví, že ta soukromá školka to má odpočítaný podle hodin docházky”*, uvedla Gita. To, že částky za státní mateřské školy jsou vyšší a rozdíl za platby mezi státní a soukromou mateřinkou není o tolik vyšší, potvrdila i Frída, která uvedla: *“Já za syna v soukromé školce platím okolo 3000Kč za měsíc s tím, že ho dávám průměrně tak na 4 dny v týdnu, kamarádka dává syna do státní školky a vypočítala, že za měsíc platila 1500Kč.”*

Dále matky z první kategorie uvedly, že jejich děti chodily zdarma s mateřskou školou do divadla i do kina, to potvrzovaly i matky z druhé kategorie, ale matky ze třetí kategorie uvedly, že si kulturní programy musí platit a pokud by je nezaplatily, tak děti se těchto kulturních akcí nemohou zúčastnit a zůstávají v mateřské škole. V rámci toho, co děti měly dále zdarma, byla výbava a učebnice do školy, kdy dětem rodiče kupovali pouze aktovky. Matky ze třetí kategorie uvedly, že většinu pomůcek musí dětem platit, dotované potřeby mají děti pouze v první třídě.

Další nástroj rodinné politiky, který využily matky z první kategorie, byla novomanželská půjčka. Ta se pohybovala dle diskutérek okolo 30 000 Kčs, zaplatit měli pak cca o 6000 Kčs více, ovšem tato částka byla odpuštěna, pokud žena porodila 2 děti (pokud porodila pouze jedno, odpouštělo se 2000 Kčs dle respondentek). Za tuto novomanželskou půjčku, která byla podmíněna uzavřením manželství v mladém věku, si například Alena zařídila celý byt. Ženy z druhé a třetí kategorie již neměly možnost si tuto

půjčku vzít. Ohledně novomanželských půjček se rozpoutala zajímavá diskuze. Všechny matky se shodly na tom, že by bylo vhodné, aby se znovu zavedly, jelikož byly pro mladé páry velice důležité pro zařízení bydlení. V dnešní době existuje obrovské množství bankovních i nebankovních půjček, ale ty mají velké úroky a jsou vysoce zpoplatněny, mladí lidé mají pak také často problémy s jejich vysokými splátkami.

Následovala diskuze o tom, jak vidí matky změny v příjmech a hospodaření s ním. Matky z první kategorie byly během diskuze velice aktivní, dle jejich tvrzení jejich generace lépe hospodařila s příjmy, jelikož ony neměly možnost takové obchodní volby, jako je dnes. *“Dneska lidi nevědí coby... v obchodu je 15 druhů salámu a člověk 20 minut přemejšlí, co si vybere”*, uvedla Alena. To podle nich souvisí i s tím, že dříve lidé měli jasně vymezené mantinely, hranice, za které nemohli jít. *“Všechno bylo dřív jednodušší, i ta výchova... my neměly ty dnešní vymoženosti, musely jsme všechno prát ručně a tak... dnešní doba se mi líbí, ale nelíbí se mi to, že... my neměly čas hledat nějaký ty mouchy, které ty maminky dnes vidí na všem”*, uvedla Božena. Alena uvedla, že výchova dřív byla jasná a striktní, oproti dnešku. Zajímavé bylo, že respondentky z druhé i třetí kategorie s tímhle souhlasily. Eva uvedla, že *“dneska tý výchovy největší chyba je benevolentnost těch rodičů, ty děti nemají nastavený mantinely... dneska to dítě může v podstatě všechno.”* Když se diskuze opět sklonila k hospodaření s příjmy, matky z druhé a třetí generace se shodovaly na tom, že v současné době lidé špatně hospodaří s penězi a utrácí za zbytečnosti, které jim připadají důležité. *“Já myslím, že nejvíc se to odráží na té technice, kterou lidé pořizují dětem ve velice nízkém věku. Tam jsou ty částky vysoké a zboží se rychle ničí a poškozuje. To jsou telefony, playstationy, tablety a takové věci”*, uvedla Gita. Cilka reagovala, že v jejich době tyto věci nebyly a dětem nechyběly, protože děti trávily svůj veškerý volný čas venku. Na to reagovala Frída, že v dnešní technické době je dobře, že se děti vyznají v technice, ale nesmí to být na úkor jejich potřeb. *“Doporučuje se mít tu dobu s telefonem nebo celkově tu dobu u obrazovek danou, my to máme na hodinu až hodinu a půl denně s občasnými výjimkami, ale dodržujeme to.”* Božena na toto téma uvedla, že *“místo toho, aby se koupily pastelky a barvičky a nůžky a místo toho, aby si ty děti doma sedly s maminkou, tak se jim radši dá tablet nebo mobil a ty děti neumí ve 4 letech držet nůžky. Je to přetechnizovaný a myslím si, že lidi teď víc řešej peníze kvůli takovým věcem úplně zbytečně. Ale zase to záleží, jak si to nastaví ty rodiče, neříkám, že to dělají všichni”*

Dále se rozvinula debata i na to, že v dnešní době není vhodné pouštět děti samotné ven až do určitého věku, kdy ty děti jsou schopné samy přejít ulici a rozpoznat nebezpečí. *“Já*

dnes nemůžu nechat dítě samotné si hrát za barákem, když mu jsou jen 4. za prvé proto, že by na mě někdo hned zavolal sociálku, a za druhé proto, že bych se o ni prostě bála, že se jí něco stane, že jí někdo unese nebo ublíží”, uvedla Gita, což potvrzovaly i ostatní matky ze třetí kategorie. Matky z první kategorie souhlasily s tím, že jejich doba byla bezpečnější například vzhledem k ohledu na počet aut na silnicích a jejich rychlost, ale i vzhledem k velkému množství lidí užívající na veřejnosti alkohol, drogy apod.

Dále respondentky zmiňovaly rodičovský příspěvek, který ale žádná z matek nepobírala (buď za nich ještě nebyl, nebo nedosahovaly takových platových podmínek, aby jej získaly). Dále jsme se jich zeptaly, zda s partnerem uvažovali, zda by na rodičovské dovolené zůstal on. Pouze Frída uvedla, že o tom s partnerem uvažovali, jelikož vydělávala víc peněz a její povolání byl jistější, ale zůstala na rodičovské ona. *“Jakmile se miminko narodilo, tak vlastně asi ten mateřský instinkt mi radil, abych já byla ta pečovatelka, a proto jsem zůstala doma já a manžel pracoval.”* Ostatní matky uvedly, že to braly zcela automaticky jako jejich roli a ani o takové možnosti nepřemýšlely. *“Vím v současnosti o jednom páru, kdy manžel byl na rodičovské dovolené a paní chodila do práce,”* uvedla Božena, ale jiné matky ze svého okolí žádný další pár neznají. *“Pořád nejsem přesvědčená o tom, že muž může být pro to dítě tak blízky jako matka”,* uvedla Cilka. Na druhou stranu se rozpoutala debata o tom, že někteří muži jsou v moderní době naopak mnohem citlivější a více vřelí než ženy a tito muži by jistě lépe obstáli jako pečovatelé na rodičovské dovolené než některé ženy. *“Pokud to tak mají partneři nastavený, že muž je lepší pečovatel, tak v tom nevidím žádný problém, aby on zůstal doma na rodičovský”,* uvedla Eva.

Zeptali jsme se dále respondentek na otcovskou dovolenou, zda o ní mají informace a zda jí využily. Pouze matky z třetí kategorie uvedly, že jejich partneři mohli zažádat o otcovskou dovolenou. Tuto možnost využil partner Frídy. Gita prozradila, že její partner dostal z práce jako benefit 10 dní placené dovolené, kdy byl s partnerkou po návratu z porodnice doma. Ostatní matky otcovskou dovolenou kvitovaly. *“Po tom porodu je žena pořád zesláblá, bolavá a je tam prostě spousta změn, se kterýma se musí srovnat, takže je jediné dobře že ten muž s ní může být alespoň ty první dva týdny doma, to je skvělé”,* uvedla Dita. Všechny respondentky uváděly, že pro ně byli jejich partneři po celou dobu mateřství oporou a že jim pomáhali, když dorazili z práce a o víkendech. Jejich příspěví k péči hodnotily jako dostatečné.

Posledním řešeným nástrojem byly daňové úlevy, které jsou v současnosti důležitým pilířem rodinné politiky. *“No, pro nás byla třeba ta daňová politika jedním z důvodů, proč jsme uzavřeli sňatek, ale podle mého tam jsou pořád dost velké mouchy”*, komentovala Frída. Respondentky z první kategorie o současné daňové politice v rámci rodinné politiky nebyly příliš informované, proto jim Frída lehce nastínila některé její body (sleva na dítě, vrácení daně za výdělečně nečinnou manželku, sleva na mateřskou školu ad.). *“Jo, jako využíváme je, je to dobrý”*, komentovala daňové úlevy Hana.

Posledním tématem tohoto okruhu bylo skloubení mateřství se zaměstnáním a nástup do práce. Cilka z první kategorie již uvedla, že její nástup do práce proběhl již v 6. měsíci po porodu, jelikož neměla možnost mateřského (resp. rodičovského příspěvku), ale nastoupila pouze na poloviční úvazek a měla možnost dát dítě do jeslí. Alena a Božena z první kategorie již mohly s dětmi zůstat doma díky mateřskému (resp. rodičovskému) příspěvku, obě neměly s nástupem do práce problém. *“Já dostala nabídku odejít z rodičovské dříve, abych nastoupila do mateřské školy jako učitelka... dala jsem si jako podmínku, že si budu moct brát dceru s sebou, ačkoli jí ještě nebyly 3 roky. V tom mi vyhověly, takže jsem nastoupila dřív”*, líčila Božena. Dita z druhé kategorie uvedla, že její nástup do práce byl podmíněn délkou rodičovské dovolené, *“v práci jsem nahlásila délku rodičovský a oni mi do té doby vlastně drželi místo a místo mě tam nastoupila paní jen na dobu určitou.”* Gita ze třetí kategorie uvedla, že dostala nabídku na pracovní místo během rodičovské dovolené, které přijala z ekonomických důvodů, ačkoli její syn ještě nemohl chodit do předškolního zařízení. *“Museli jsme se s partnerem střídat, ale on chodil na směny, takže to bylo bez problému. Ta doba těch nižších úvazků bohužel přišla později, teď mají holky možnost si brát třeba jen 60 % úvazek”*, uvedla Gita. Hana, Frída a Eva jsou v tuto chvíli na rodičovské, Frída uvedla, že právě hledá nové místo. *“Je to problém pořád, i v dnešní době, když člověk hledá místo, vždy se ho zeptají, zda má děti a jak jsou staré a podle toho to dost filtrují, bohužel. Bylo by skvělé, kdyby bylo více míst s nižším úvazkem”*, uvedla Eva.

5.4.3 Změny vnímání rodinné politiky v pohledu matek 3 generací

Třetí výzkumná otázka byla zaměřena především na vnímání změn v rodinné politice v rámci hodnocení matek z 3 generací. Respondentky hodnotily rodinnou politiku jejich doby, ale díky předešlým diskuzím mohly vyjádřit názor i na rodinnou politiku ostatních časových kategorií. Zároveň nás zajímalo, jak vidí respondentky budoucnost rodinné politiky ČR.

V rámci hodnocení rodinné politiky nás nejprve zajímal pohled na rodinnou politiku jejich doby, tedy v rámci našich uvedených 3 časových kategorií. Při řešení rodinné politiky v době 1. kategorie (1970 - 1989) respondentky uváděly, že rodinná politika státu k nim byla vlídná a byly spokojené s jejími nástroji. Na druhou stranu si však Alena vzpomněla, že oproti dnešní době existovala například plošná očkování, kdy děti byly povinně očkované a rodiče do této činnosti nemohli nijak zasahovat. Božena uvedla, že v jejich době bylo mnoho bezplatných zájmových kroužků, na které se dnes pohlíží tak, že děti do nich chodily nuceně, ale opak byl pravdou. *“Nás nikdo nenutil, jako že by nám nařídili chodit někam do pionýra. Tam šel opravdu jen ten, kdo chtěl”*, vzpomínala Božena a Alena to potvrdila, když řekla: *“My jsme tam chtěli chodit... my jsme chtěli chodit cvičit...”* Po té se rozpoutala diskuze, že se změnil rodinný přístup k dětem, kdy rodiny v komunismu vedly děti jiným způsobem. Děti byly mnohem více venku a neseděly doma u televizi a telefonů. Na druhé straně rodiče v současné době dle vnímání respondentek dávají přednost naplnění spíše materiálních potřeb, především v podobě elektronických zařízení, a méně se věnují dětem. *“Oni jim nechávají hrozně volna a nakoupí jim strašně moc věcí, protože ty movitý věci a takový... to dítě udělá šťastný”*, prohlásila Dita. *“Dneska maj pokoje narvaný hračkama a oni si ani neví, s čím si maj hrát”*, uvedla Cilka. *“A pak si ničeho neváží”*, dodala Dita z druhé generace. *“Já jsem si dopoledne udělala všechno a šli jsme ven...ona tam sedí na kafi celý den, dítě tam někde lítá, prostě se mu nevěnujou”*, kritizovala Eva z druhé kategorie současnou péči o děti ze svého okolí. Maminky ze třetí kategorie se hájily, že se jedná o individuální přístup a že co rodiče, to jiná péče, ale celkově byla současná péče o děti pod velkou kritikou ze strany matek z první i druhé kategorie. Frída ze třetí kategorie vysvětlovala, že je to podle jejího mínění způsobeno i tím, že v dřívější době bylo méně informačních zdrojů, a proto se výchova dětí předávala především z generace na generaci nebo v rámci určitého společenství, např. lidí z jedné ulice nebo vsi. *“Dřív byla podle mě... jediná správná cesta, a teď je těch správných cest tisíc”*, uvedla Frída. Dnes díky internetu existuje mnoho teorií na výchovu a mnoho z nich neuznává hranice ve výchově, což je hlavní problém se současnými dětmi. Postupně se diskuze rozvinula do kritiky péče o děti a ubírala se tak jiným směrem než je naše zacílení, proto jsme museli zasáhnout a diskuzi opět stočit do námi chtěných témat.

Matky z druhé kategorie uváděly, že rodinná politika v jejich době (1989 - 2010) byla dobré, ačkoli byly zrušeny mnohé nástroje rodinné politiky z dřívějších dob (např. porodné ad.). *“Já vlastně jsem byla překvapená, že nemůžu dostat porodný, když moje známá, která nikdy nepracovala, ho dostala. Jako bych byla bitá na tom, že pracuju”*, popisovala

Eva. Podobně uvažovaly i matky ze třetí generace. *“Já chápu, že u nás je ten systém podpory nejchudších rodin, ale nelíbí se mi to, že vlastně pracující lidi různé dávky nedostanou a pořád podporujeme lidi, který třeba ani nikdy nebudou pracovat”*, uvedla Hana ze třetí kategorie. Při diskusi na toto téma se matky z první kategorie rozpomněly na jejich dobu, kde pracovat musel každý a kdo nepracoval, byl kárně vyšetřován. *“Jako to, že ten stát donutil lidi, aby pracovali, že dbal víc na ta zaměstnání oproti dnešku, to je věc, která se mi líbí”*, uvedla Gita ze třetí kategorie. Při uvažování nad současnou rodinnou politikou zauvažovala Frída nad tím, že v současné době může mnoho lidí na státu parazitovat. *“Přijde mi, že strašně moc lidí toho využívá... Na co mám chodit do práce, když stát mi dá v podstatě ty samý peníze, jaký bych si vydělal”*, reagovala Frída. *“Je pravda, že náš stát dává hodně peněz a to přerozdělování má své mouchy a je to určitě problém, který by se měl nějak řešit”*, doplnila souhlasně diskusi Božena z první kategorie. Během této diskuze jsme také narazily na problém počtu dětí. Při vyšším počtu dětí se rodiny většinou ocitají v hmotné nouzi. *“Já mám názor takový, ať máš dětí třeba 10, pokud je dokážeš uživit... postarat, když jim dáš to sociální zázemí, tu lásku obstarat... ale né, že budeš běhat támhle, že já potřebuju sociální dávku... protože nemám na jídlo”*, řekla Eva. To inklinovalo k otázce, proč mají pouze 1 či 2 děti a né víc. Odpovědi byly především finance, pouze Dita odpověděla jinak, a to, že zkrátka s partnerem druhé dítě již nechtěli. *“Já bych si klidně udělala ještě třetí miminko, ale prostě vím, že už na něj nemám”*, uvedla Frída. *“Dítě je prostě obrovská investice a člověk musí počítat s tím, že musí ty peníze mít. Je jasný, že normální člověk si takový věci plánuje”*, komentovala diskusi Božena z první kategorie.

Když jsme se účastnic diskuze zeptali, jaká doba v rámci rodinné politiky je tou nejlepší, dostali jsme ode všech odpověď, že každá doba má svá pro a svá proti. *“Ona každá ta doba má svoje a je to dost vybrat to nejlepší”*, uvedla Cilka z první kategorie. *“V každé době je něco, co se mi líbí, a něco, co ne”*, dodala Eva z druhé kategorie. Tyto výroky nás samozřejmě zavedly k poslednímu tématu, a to budoucnosti rodinné politiky v ČR. Na konec diskuze jsme se proto zeptali respondentek, ačkoli jsme již na toto téma naráželi po celou diskusi, jaké nástroje rodinné politiky by podle nich měla ČR nabízet a v jakém rozsahu. *“Podle mě je mateřská a rodičovská tak, jak je to teď, vyhovující”*, uvedla Hana. Doplnila ji Frída, která uvedla, že od nového roku bude navýšena rodičovská dovolená. Ta také dále uvedla, že v budoucnu by měla být rodičovská podobně jako příspěvek v mateřství řešen podle výše předchozích příjmů. Tuto informaci kvitovaly všechny matky. *“Rozhodně by dávky měly být řešeny tak, aby je lidé nezneužívali. To je strašně těžký, ale prostě je to*

nutný”, dodala Božena v závislosti na předchozí debatě. *“Za mě teda můžu říct, že se mi líbí, že před tím rokem 89 byly ty novomanželský půjčky a že dostávali byty”*, uvedla Hana. Tyto nástroje kvitovaly i ostatní účastnice diskuze. *“Rozhodně by bylo skvělý, kdybych dostala novomanželskou půjčku, a musím říct, že by mě i taková věc donutila přemýšlet o manželství i dřív, než až když jsme otěhotněli”*, uvedla Frída. *“Zase je otázka, co by to udělalo s těma párama, aby se lidi nebrali kvůli půjčce a pak se bleskově nerozváděli, protože by zjistili, že si nasednou”*, reagovala Eva z druhé kategorie. Na to účastnice reagovaly spíše tak, že podle jejich mínění by to naopak mělo účinek takový, že lidé by se spíš nerozcházel kvůli malým problémům. *“Pokud maj lidi společný majetek i dítě a jsou svoji, tak si myslím, že se víc snaží řešit problémy. Když jsou svobodní, tak je jednoduchý prostě utéct, protože je nic vlastně nedrží a pak je z toho tolik svobodnejch matek nebo otců”*, uvedla Gita. Na to navázala diskuze o tom, že před rokem 1989 byla velice nízká rozvodovost oproti současnosti. *“V naší době, když byla svobodná matka, tak byla vlastně v hanbě. Dneska je to úplně běžný”*, uvedla Cilka z první kategorie. Při otázce, co to způsobuje, se respondentky soustředily na společenské změny. *“Ta doba je dnes jiná, lidé nemají hranice a mají přílišná očekávání od světa i od vztahů, chybí podle mě taková asi střídmost a vděčnost”*, komentovala současný stav Gita. *„S tím souhlasím, opět podle mě je chyba i v internetu a té technice, kdy je všechno hodně anonymní a lidé jsou na sebe zlí...”*, dodala Dita.

Všechny zúčastněné dále souhlasily s otcovskou dovolenou, tu hodnotily velice kladně. *“Rozhodně je tahle dávka skvělá a měla by zůstat i v budoucnu”*, komentovala Eva. Taktéž daňové úlevy pro rodiny byly hodnoceny respondentkami pozitivně. *“Určitě jo, ty daňové slevy jsou dobrý, ty bych rozhodně zachovala”*, komentovala je Hana ze třetí kategorie. Porodné a další nástroje byly účastnicemi hodnoceny spíše kladně, ale opět se během diskuze ozvaly názory na nesouhlas s jejich přerozdělováním. *“Mám pocit, že ten náš sociálně silnej stát je snadno zneužitelný..., ale je to podle mě důležitá věc a mělo by se s tím něco dělat”*, opakovala svou myšlenku Frída.

Posledním tématem, na které matky při návrzích na budoucí rodinnou politiku narazily, byla předškolní zařízení pro děti. Všechny matky se ve svých úvahách shodovaly na tom, že by v budoucnu ocenily více státních jeslí. *“Dřív tam byla jedna sestřička na 4 děti a ty děti měly prostě výbornou péči”*, uvedla Božena z první kategorie. *“On ted’ existuje limit, že dítě může maximálně strávit snad 48 hodin za měsíc v jeslích, aby rodiče nepřišly o rodičák. To se má zvedat v příštím roce snad na dvojnásobek, ale nejsem si tím úplně jistá. Každopádně ale myslím, že je dobře, že se to zvedlo, protože to podporuje maminky k tomu,*

aby si našly třeba poloviční úvazek”, uvedla Frída. Hana tuto skutečnost komentovala tím, že třeba pro svobodné matky je to obrovský krok dopředu, aby lépe zvládaly finance. “Jako je pravda, že samoživitelů je oproti dřívějším dobám mnohem více a tohle opatření mi přijde jako rozumný v rámci toho možného povolání pro ně, takových nástrojů by bylo dobré promyslet víc, co by jim mohly pomoci”, komentovala Dita z druhé kategorie. “No s tím asi i souvisí to, že do školek můžou chodit i děti od 2 let. Jako podle mě je to brzo, aby dítě chodilo denně do školky, ale prostě některý ty samoživitelé... pro ně je to nutný”, pokračovala Eva. “Oni se tomu taky bráněj ty školky, těm dvouletákům, protože to je obrovská zátěž pro ty učitelky”, uvedla Božena. “Rozhodně ty mateřinky by měly podle mě v budoucnu větší jako... prestiž nebo jako hodnotu, protože lidé si neuvědomují, že jsou prostě strašně důležitý... to dítě do 6 let věku si vytváří základy na celý život a je zapotřebí, aby se mu rodiče i učitelé věnovali”, uvedla Dita z první kategorie. Na důležitost mateřských škol se shodly všechny respondentky, které také uvedly, že souhlasí se zvyšováním mezd pro učitele mateřských škol. Dále respondentky kvitovaly možnost v dnešní době polovičních úvazků či tříčtvrtěných úvazků, kdy matka (či otec) může lépe skloubit pracovní a soukromý život, obzvláště po rodičovské dovolené. “Ten nástup do práce je náročnej a o ty maminky je menší zájem podle mě, protože tam je možnost toho, že ty děti budou nemocný”, uvedla Dita. “Zkrácené úvazky jsou určitě dobrou cestou, já sama bych byla za menší úvazek ráda, až nastoupím do práce”, uvedla Frída.

Na konci diskuze jsme respondentky vyzvaly, zda chtějí cokoli k diskuzi doplnit. Frída se vyjádřila tak, že by byla ráda, aby se v budoucnu podařilo nástroje rodinné politiky formulovat tak, aby skutečně pomáhaly tam, kde je potřeba, a nebyly zneužívány. “*Ta rodinná politika po celým tomhle povídání mi připadá v současnosti hůř řešená, než jak to bylo za nás a asi by se na ní mělo ještě pracovat.*”, uvedla Božena z první kategorie. “*Za mě si myslím, že ta budoucnost je dobrá, že se to řeší dobře a ty pokroky jsou vidět teď na těch změnách, který se projednávají ve vládě a měly by snad brzy projít*”, uvedla Dita z druhé kategorie. Na závěr jsme znovu poděkovali všem účastnicím a diskuzi jsme ukončili.

5.5 Realizace vedlejšího rozhovoru

Realizaci vedlejšího skupinového rozhovoru jsme naplánovali společně s pečovatelkou na 27. 11. 2019 na 9. hodinu. V den rozhovoru jsme připravili záznamové zařízení (diktafon), protokoly GDPR souhlasy pro všechny zúčastněné, v nichž jsme potvrzovali i to, že účastnice

budou v rámci této práce anonymní, i připravili občerstvení, abychom navodili příjemnou atmosféru. Po příchodu seniorek jsme je nejprve upozornili na záznamová zařízení, nechali jsme je podepsat informovaný souhlas a seznámili jsme je s plánovaným průběhem i s pravidly skupinového rozhovoru. Během rozhovoru s nimi nám šlo především o získání jejich pohledu na rodinnou politiku jejich doby a jejich pohledu na současný stav, případně na jeho budoucí změny.

Ihned po položení první otázky se zúčastněné seniorky rozpovídaly, byly uvolněné a neměly problém s vyjadřováním. První otázku jsme zacílili na jejich mateřství a rodičovství, vyprávění o porodu apod. Další otázkou jsme zjišťovali, které nástroje rodinné politiky mohly využít ve své době a poslední otázku jsme zacílili na podobu současné a budoucí rodinné politiky. Paní Zdena uvedla, že za ní byla neplacená mateřská dovolená po dobu 6 týdnů, kdy jí musel žít manžel. Po té nastupovala do práce, kde byly firemní jesle, které fungovaly i přes noc. Pracovnice dané firmy mohly odcházet kojit po každých 2,5 - 3 hodinách. Paní Zdena dále uvedla, že nevyužila žádné nástroje rodinné politiky, buď nebyly, nebo o nich nevěděla. Paní Yveta rodila v nemocnici, kde jí po porodu dítě na 24 hodin odebrali (běžná praxe v té době). Po příchodu domů z porodnice jí navštívila dětská sestra, která dítě zkontrolovala, vykoupala a zjistila, zda je dítě v dobrých podmínkách. Šestitýdenní mateřská v její době již byla placená a také dostala porodné. Paní Xena uvedla, že ona rodila v nemocnici, byla ženou v domácnosti.

Všechny seniorky vypověděly, že jsou velice spokojené především s technickým posunem (např. moderní porodnice), ale i společenským posunem při péči o matky a novorozeňata a chování k nim (otec u porodu, rooming, intenzivní mateřství ad.). V nástrojích rodinné politiky se zúčastněné seniorky příliš nevyznaly, proto jsme jim je během rozhovoru nastínili. Všechny ženy vypověděly, že se jim líbí podmínky, které mají dnes maminky a více to příliš nerozváděly. Paní Yveta vypověděla, že by přála maminkám, aby mohly zůstat doma až do 5 let věku s dětmi doma, i za cenu nižší rodičovské dovolené.

6 Diskuse a vyhodnocení

V této kapitole provedeme vyhodnocení realizace skupinového rozhovoru formou focus group s 8 matkami z 3 různých generací a pokusíme se nalézt odpovědi na výzkumné otázky, jež jsme definovali v kapitole Cíle výzkumu.

Během zjišťování odpovědí na první výzkumnou otázku (Jak se změnilo vnímání mateřství v rámci rodinného života v pohledu matek z 3 generací?) jsme se dozvěděli, že ačkoli se v průběhu času rozšířilo množství informačních zdrojů, především pomocí internetu, většina matek se během svého těhotenství a mateřství řídila především vlastní intuicí a radami vlastních matek. Dále účastnice uváděly rozšíření služeb pro nastávající maminky, které jsou ovšem zpoplatněny oproti službám před rokem 1989, kdy byly služby bezplatné. Matky ovšem v rámci diskuze uváděly, že cena za tyto služby pro ně nebyla problémem, tyto služby jsou dobrovolné a účastní se jich pouze ty, které o ně mají zájem a jsou ochotné za ně zaplatit. Při porovnávání porodů byl jasně vidět technický pokrok a lepší vybavenost porodnic v průběhu času, kdy v dnešní době je nadstandardní přístup zcela běžný. Velký pokrok jsme ale z odpovědí zaznamenali i v samotném přístupu k rodičkám a novorozeným miminkům, kdy před rokem 1989 byl přístup velice neosobní a chladný, zatímco v současnosti je přístup velice vřelý, roaming je zcela běžný a personál v nemocnicích se snaží o podporu tzv. intenzivního mateřství. Tento posun hodnotily všechny respondentky velice pozitivně. Ve službách pro nastalé matky jsme narazili na několik služeb, s nimiž však respondentky spokojené nebyly. Jednalo se o kontroly novorozeňat a laktační poradkyně, kdy před rokem 1989 docházely dětské sestry a laktační poradkyně až do domu. To se po roce 1989 změnilo, v současnosti je nutné donášet děti během šestinedělí do ordinací dětských lékařek a laktační poradkyně jsou k dispozici především na telefonu, do domácností docházejí zcela výjimečně. Posledním tématem v rámci první výzkumné otázky bylo zapojení dalších osob do péče o dítě. V této kategorii účastnice uváděly velký posun především díky přítomnosti otců u porodu, kdy po roce 1989 začala být přítomnost tatíků vítaná a v současnosti je jejich přítomnost zcela běžná. Přístup otců během péče o miminko po příchodu z nemocnice byl u všech respondentek obdobný, otcové se účastnili péče po příchodu ze zaměstnání, hlavními pečovatelkami o dítě byly rodičky, které se o pomoc s novorozenětem často obracely k rodině, především k vlastním matkám.

Během odhalování odpovědí na druhou výzkumnou otázku (Odrážela se změna nástrojů sociální politiky podporující rodiny v pohledu matek z 3 generací?) jsme se dozvěděli, že všechny matky aktivně využívaly nástroje rodinné politiky a všechny se o nich během svého mateřství aktivně informovaly. Nástroje rodinné politiky se měnily v průběhu času, nechaly jsme účastnice diskuze volně mluvit o nástrojích, které využívaly nebo které mohly využívat, pokud by splnily určité podmínky pro získání. Ze zjištěných informací jsme připravili následující tabulku, abychom přehledně zobrazily, které nástroje rodinné politiky jednotlivé matky využily (označeno znaménkem +) a které nemohly využít (znaménko -).

	Alena	Božena	Cilka	Dita	Eva	Frída	Gita	Hana
Porodné	+	+	+	-	-	-	-	-
Přidělení bytu	+	+	+	-	-	-	-	-
PP v mateřství	+	+	+	+	+	+	+	+
Rodičovský (mat.) příspěvek	+	+	-	+	+	+	+	+
Přídavek na dítě	-	-	-	-	-	-	-	-
Novomanželská půjčka	+	+	+	-	-	-	-	-

Tabulka č. 6: Využití nástrojů rodinné politiky

Nejdiskutovanějším tématem byly novomanželské půjčky, které stát realizoval do roku 1989 a které by všechny respondentky v dalších dvou obdobích nejvíce ocenily. Dalším hodně diskutovaným nástrojem bylo přidělování bytů v rámci bytové politiky státu, která byla nejsilnější před rokem 1989. Paní Frída uvedla, že v současnosti je bytová politika zaměřena především na sociálně slabé jedince. Všechny ženy se shodovaly, že nástroje rodinné politiky rodiny podporují, ovšem nejvíce je podporovaly nástroje před rokem 1989. Po roce 1989 byly nástroje rodinné politiky změněny a podpora státu nebyla tak silná jako v minulosti, V současné době podle mínění matek mají změny nástrojů rodinné politiky opět tendence vyšší rodinné podpory.

Během odhalování odpovědí na třetí výzkumnou otázku (Jak matky z 3 různých generací vnímají změny v rodinné politice v průběhu času?) jsme se dozvěděli, že RP každé

doby má podle respondentek své výhody a nevýhody. Podle celkového hodnocení respondentek byla rodinná politika a její nástroje pro rodiny nejvýhodnější v období 1970 – 1989, která odpovídá paternalistické sociální politice. Rodinná politika po roce 1989, která je založena na institucionální sociální politice, je podle zúčastněných matek nastavená spíše tak, že zvýhodňuje především nefunkční a ekonomicky neproduktivní rodiny. Zároveň však matky kvitují změny v rodinné politice, především daňové úlevy a změny v rámci rodičovské dovolené (zvýšení celkové částky, možnost pracovat). Do následující tabulky jsme shrnuli doporučení zúčastněných matek ohledně všech zmíněných nástrojů rodinné politiky za celé období 1970 až po současnost.

Budoucnost nástrojů rodinné politiky	
Porodné	Doporučení: Plošné porodné pro všechny matky při prvním porodu
Přidělení bytu	Doporučení: Přednostní přidělení státních bytů mladým rodinám a svobodným matkám (otcům)
PP v mateřství	Současné podmínky jsou vhodné
Rodičovský (mat.) příspěvek	Podmínky schválené od 1/2020 jsou vhodné
Přídavek na dítě	Současné podmínky jsou vhodné
Novomanželská půjčka	Doporučení: znovuzavedení novomanželských půjček pro mladé rodiny
Otcovská dovolená	Současné podmínky jsou vhodné
Daňové úlevy	Současné podmínky jsou vhodné
Vyrovňovací příspěvek	Současné podmínky jsou vhodné

Tabulka č. 7: Budoucnost nástrojů rodinné politiky

Všechny matky se shodovaly na tom, že všechny nástroje rodinné politiky by měly být vytvářeny tak, aby rodinám pomáhaly, ale zároveň tak, aby nebyly zneužívány. Několikrát zaznělo, že je zapotřebí na nástrojích rodinné politiky dále pracovat a věnovat se jim, především otázce sociální spravedlnosti založené na zásluhovém principu, který má primárně vést občany k využití vlastních sil k postarání se o sebe sama. Celkově ale byly zúčastněné

ženy spíše spokojené se současnou rodinnou politikou České republiky a s principy současné sociální politiky.

Během diskuze se zúčastněné ženy, především z první a druhé kategorie, několikrát kriticky rozpovídaly o současné společnosti, která je dle jejich názoru příliš liberální. Kritizovaly přetechnizované podmínky života dětí a nedostatečnou péči o děti v rámci rodiny. Dále ženy hovořily o problému skloubení pracovního a rodinného života. Všechny by uvítaly více příležitostí zkrácených úvazků pro ženy s malými dětmi a znovuzavedení státních jeslí. Krom přímých nástrojů rodinné politiky se účastnice diskuze hodně zaměřily na státní předškolní instituce. Účastnice se shodovaly na velké důležitosti předškolní péče, a tudíž na vysoké nárokovosti předškolních institucí, a to jak na profesionalitu zaměstnanců, tak také na jejich přístup k dětem. Dvě z matek využívají služeb soukromé mateřské školy, především z důvodu malého kolektivu dětí a individuální péče o děti. Dále se matky shodovaly na tom, že by ocenily státní jesle, které by přednostně přijímaly děti pracujících matek. Účastnice diskuze oceňovaly, že stát před rokem 1989 dotoval kulturní akce v rámci mateřské školy (například divadlo) a také dětské zájmové kroužky, jelikož za tyto služby se v současnosti platí. Platby za ně ale nevidí jako problém, který by se měl řešit v rámci státní RP.

Při zjišťování informací od matek, které prožívaly své mateřství a rodičovství ještě před rokem 1970, jsme se dozvěděli, že současnou RP hodnotí velice pozitivně a přejí ji současným maminkám. Dokonce by byly pro možnost prodloužení rodičovské dovolené až do 5 let věku. V nástrojích RP se zúčastněné seniorky příliš nevyznaly, proto jsme jim je během rozhovoru nastínili. Všechny ženy vypověděly, že se jim líbí podmínky, které mají dnes maminky a více to příliš nerozváděly. Paní Yveta vypověděla, že by přála maminkám, aby mohly zůstat doma až do 5 let věku s dětmi doma, i za cenu nižší rodičovské dovolené.

V závěru diskuze jsme chtěli provést porovnání s prací obdobné tematiky. Při hledání podle klíčových slov jsme našli několik prací věnující se rodinné politice, ale žádná se mu nevěnovala z pohledu matek. V několika pracích jsme našli metodu focus group, ale obsahově se žádná nepřibližovala našemu výzkumu. Z toho důvodu nebylo možno porovnání zpracovat.

ZÁVĚR

Tématem této práce bylo porovnání vnímání rodinné politiky a jejích nástrojů z pohledu matek 3 generací. Zajímalo nás, jak tyto ženy hodnotí rodinnou politiku a její nástroje v době jejich těhotenství a mateřství, ale i její proměny v průběhu času.

Nejprve jsme provedli teoretickou přípravu, kdy jsme zjišťovali informace o rodině, rodinné politice a o nástrojích rodinné politiky. Dále jsme provedli přípravu metody získávání dat a zformovali cíle. Náš vlastní výzkum tvořila především realizace skupinového rozhovoru formou focus group s osmi ženami z Litoměřicka, které se staly v průběhu života matkami jednoho či dvou dětí. Tyto matky ze tří různých generací jsme rozdělili dle období jejich mateřství do tří časových kategorií (1970 - 1989, 1990 - 2010, 2011 - současnost). Ženy pocházely z rozličných sociálních poměrů, abychom zajistili co nejvyšší rozmanitost u využívání nástrojů rodinné politiky.

Nejlépe hodnoceným obdobím v oblasti RP bylo podle účastnic diskuze období 1970 - 1989, jelikož prarodinná podpora v tomto období byla v největším rozsahu. Politika v letech 1990 až 2010 byla dobou reforem a změn, a to především po roce 1995. V tomto období bylo zrušeno mnoho nástrojů RP a nahrazovaly je jiné, které se nadále novelizovaly. Po roce 2011 byla jasně stanovená koncepce rodinné politiky a byly vedeny kroky k jejich realizaci. Toto období účastnice hodnotí opět pozitivně, ačkoli mají jisté výhrady k možnému zneužívání dávek. Současná rodinná politika ČR a její nástroje jsou podle zúčastněných matek s ohledem na novelizace v roce 2020 (například zvýšení rodičovského příspěvku ad.) dobré, ale zaslouží si další pozornost. Ženy by uvítaly do budoucna znovuzavedení novomanželských půjček, lepší bytovou politiku státu, znovuotevření státních jeslí s přednostním přijímáním dětí pracujících matek, menší kolektivy dětí v mateřských školách, vyšší nároky na pedagogy v mateřských školách ad. Je jasné, že názory zúčastněných matek jsou značně subjektivní, ale v rámci pokroků rodinné politiky je nutné právě na podobných názorech stavět další kroky. Realizace navrhovaných úprav nástrojů rodinné politiky je otázkou dalšího výzkumu, kde by se měly zkoumat společenské a ekonomické dopady podobných opatření. V rámci dalšího výzkumu by bylo také vhodné zařadit do diskuze matky s větší zkušeností se sociálními službami na podporu rodin (OSPOD, poradny, ústavní výchovná zařízení ad.).

LITERATURA

1. AINSWORTH, M.D.S.: Patterns of attachment. New Jersey: Halsted Press Division of Wile, 1978. ISBN neuvedeno
2. BARTOŠ, František et al. Normativní základy rodinné politiky - co by stát mohl a měl v rámci rodinné politiky dělat a co ne: (sborník z česko-německo-rakouské konference): Praha, 10. -11. 12. 2001. Brno: Národní centrum pro rodinu, 2002. s. 107.
3. BOWLBY, J.: Vazba. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 360 s. ISBN 978-80-7367-670-4
4. BURGESSOVÁ, A.: Návrat otcovství? Jak se stát moderním otcem. Brno: JOTA, 2004. 217 s. ISBN 80-7217-296-4
5. ČORNEJ, P.: Historie českých zemí. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999. ISBN 80-7200-346-1
6. DOULÍK, P.; ŠKODA, J.: Diagnostika dětských pojetí a její využití v pedagogické praxi. Ústí nad Labem: UJEP, 2008. ISBN 978-80-7414-059-4
7. ESPING-ANDERSEN, G.: Families in the 21 st century. Germany: Books on Demand, 2016. ISBN 978-91-86949-81-5
8. GAVORA, P.: Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Piado, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0
9. GEIST, B.: Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7
10. GILLIGANOVÁ, C.: Jiným hlasem. Praha: Portál, 2001. 192 s. ISBN 80-7178-402-8
11. HANZL, D.: Sociální politika 1. Studijní text. Jihlava: VŠPJ, 2014.
12. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J.; KREIDL, M.: Proměny partnerství. Praha: SLON, 2012. 581 s. ISBN 978-80-7419-114-5
13. HENDL, J.: Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-485-4
14. HOLUB, Martin a kol. Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2010. 66, 7 s. ISBN 978-80-7416-063-9.
15. CHRASTINOVÁ, K: Sociální politika státu ve vztahu k rodině se zaměřením na dávky státní sociální podpory. Olomouc: DP, 2014. 62 s.
16. JANDOUREK, J.: Sociologický slovník. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0
17. KARSTEN, H.: Ženy-muži. Genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006. 184 s. ISBN 80-7367-145-X

18. KELLER, J.: Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7419-031-5
19. KNAPÍK, J.: Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech. Opava: Slezská univerzita, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3
20. KOCOURKOVÁ, J.: Dětská a adolescentní psychiatrie. Praha: Portál, 2008. 496 s. ISBN 978-80-7367-404-5
21. KOCOURKOVÁ, J., RABUŠIC, L.: Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? Praha: SPRINT, 2006.
22. KOSCHIN, F.: Druhý demografický přechod. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje, Praha: Český statistický úřad, 1998, roč. 40, č. 1, s. 257-259. ISSN 0011-8265.
23. KOUNOVSKÁ, I.: Mateřská, rodičovská a otcovská dovolená v ČR a EU. Plzeň: 2012.
24. KREBS, V. a kol.: Sociální politika. 4. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1
25. KURONEN, M.: Research on Families and Family policies in Europe. State of the Art. Family Platform. 2010, 124 s.
26. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D.: Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9
27. MAŘÍKOVÁ, H.: Proměny současné české rodiny. Praha: SLON, 2000. 170 s. ISBN 80-85850-93-1
28. MATĚJČEK, Z.: Rodičům na nejhezčí cestu. Praha: Nakladatelství H a H, 2004. ISBN
29. MATOUŠEK, O. a kol.: Metody a řízení sociální práce. 2. vydání. Praha: Portál, 2008. s. 384. ISBN 978-80-7367-502-8
30. MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.
31. MATOUŠEK, O. a kol.: Sociální práce v praxi. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X
32. MATOUŠEK, O. a kol.: Sociální služby. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9
33. MATOUŠEK, O. a kol.: Základy sociální práce. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. 312 s. ISBN 978-80-7367-331-4
34. MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. Studijní texty; sv. 38. ISBN 80-86429-58-X.
35. MUNKOVA, G. a kol.: Sociální politika v evropských zemích. Praha: Karolinum, 2005

36. NAKONEČNÝ, M.: Motivace lidského chování. Praha: Academia, 1996. 271 s. ISBN 800-200-0592-7
37. NAKONEČNÝ, M.: Sociální psychologie. Praha: Academia, 1999. 287 s. ISBN 800-200-0690-7
38. NEČADOVÁ, V.: Sociální politika. Jihlava: VŠPJ, 2010. 97 s. ISBN 978-80-87035-49-8
39. POTŮČEK, M.: Sociální politika, Praha: SLON, 1995, s. 101-108
40. PRŮCHA, J.: Pedagogický výzkum. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3
41. RABUDIC, L.: Kde ty všechny děti jsou?: Porodnost v sociologické perspektivě. Praha: SLON, 2001. 266 s. ISBN 80-86429-01-6
42. ŘÍČAN, P.: Cesta životem: vývojová psychologie. Praha: Portál, 2006. 390 s. ISBN 80-7367-124-7
43. SIROVÁTKA, Tomáš et al. Rodina, zaměstnání a sociální politika. Vyd. 1. Brno: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Albert, 2006. 279 s. ISBN 80-7326-104-9.
44. TOMEŠ, I.: Obory sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 368 s. ISBN 978-80-7367-868-5
45. TOMEŠ, I.: Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost. 2. vydání. Praha: Socioklub, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9
46. TRÖSTER, P. a kol.: Právo sociálního zabezpečení. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-473-5
47. VANČUROVÁ, A. Zdanění osobních příjmů. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 428 s. ISBN 978-80-7478-388-3
48. ŽEGKLITZ, Jaromír. Rodinná politika pro Českou republiku. Praha: Občanský institut, 2005. 29 s. ISBN 80-86228-12-6.

Odborné články

49. ČABÁLOVÁ, D.: Pedagogika 1, studijní opora, FPE v Plzni [online]. Dostupné z: https://fpe.zcu.cz/export/sites/fpe/study/celozivotni_vzdelavani/nabidka/ESF_mistri/materialy2011/LS_podpory/kpg_pg1/KPG_PG1_c1.pdf [cit. 2019-08-06].
50. Česká správa sociálního zabezpečení: Otcovská. 2019 [online]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/otcovska> [cit. 2019-10-02].
51. DOBIÁŠOVÁ, K.: Rodinná politika. Soubor přednášek. UK v Praze: 2012 [online]. Dostupné z: <https://slideplayer.cz › slide> cit. [2019-09-15].
52. Druhá demografická tranzice. MUNI v Plzni: 2005 [online]. https://is.muni.cz/el/1423/jaro2005/SPP219/um/slidy_k_rodine_k_zaslani.pdf cit. [2019-10-18].
53. Finanční podpora rodin v ČR: Ministerstvo práce a sociálních věcí: 2017 [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/strategicke-dokumenty-v-oblasti-podpory-rodiny> cit. [2019-10-01].
54. HORA, O: Rodinná politika. MUNI v Plzni: 2012 [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf cit. [2019-08-15].
55. CHLUBNÝ, J.: Demografický přechod a Evropa. E-learningový kurz. Brno: Muni, 2007. Dostupné z: <http://demprechod.euweb.cz/> cit. [2019-10-19].
56. CHLUDILOVÁ, I.: První a druhá demografická revoluce. Sociologický webzin, [online]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php3?disp=teorie&shw=121&lst=103> cit. [2019-10-19].
57. KALAFUTOVÁ, J.: Odvrácená tvář mateřství. Internetový časopis Psychologie: 2013 [online]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/odvracena-tvar-materstvi/> cit. [2019-08-31].
58. Koncepce 1989: Koncepce rodinné politiky, Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce. Praha.
59. Listina základních práv a svobod. Poslanecká sněmovna parlamentu ČR:1998 [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> cit. [2019-09-2].
60. MÜLLER, Roman. FinExpert.cz [online]. 2008. vyd. 2008 [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: <http://finexpert.e15.cz/otcovska-dovolena>.
61. Národní centrum pro rodinu, Brno: Cíle rodinné politiky 2019 [online]. Dostupné z: <https://www.rodinapolitika.cz/cile-rodinne-politiky/> [2019-10-08].
62. Národní koncepce rodinné politiky. Ministerstvo práce a sociálních věcí: 2005 [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Koncepce_rodinne_politiky.pdf cit. [2019-08-13].

63. Národní zpráva o rodině. Ministerstvo práce a sociálních věcí: 2004 [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/898> cit. [2019-08-13].
64. ROZKOŠNÁ, A.: Druhý demografický přechod v Evropě. Brno: MUNI, 2015. https://is.muni.cz/th/w5niw/Diplomova_prace_-_Andrea_Rozkosna.pdf [online]. cit. [2019-10-22].
65. Sbírka zákonů. Ministerstvo vnitra a sociálních věcí: 2010 [online]. <https://www.mvcr.cz/clanek/sbirka-zakonu.aspx> [online]. cit. [2019-09-01].
66. VOJTA, R: Rodinná politika v ČR Plzeň: 2016 [online]. https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/23929/1/Diplomova_prace_Ceska%20rodinna%20opolitika.pdf cit. [2019-10-18].

SEZNAM PŘÍLOH

I. Schéma návrhu skupinové diskuze	73
II. Dotazník	74
III. Schéma finanční podpory státu	77

PŘÍLOHY

I. Schéma návrhu skupinové diskuze

Fáze	Akce
Příprava	<ol style="list-style-type: none"> 1. Telefonické potvrzení účasti (24 hod. před začátkem). 2. Zajištění občerstvení, záznamového zařízení, jmenovek. 3. Kontrola záznamového zařízení.
Organizace	<ol style="list-style-type: none"> 1. Příchod 30 minut před začátkem. 2. Uspořádání místnosti, kopie s informovaným souhlasem a dalšího materiálu.
Uvítání	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osobní představení moderátora každému z příchozích. 2. Lehká konverzace, zvláště pokud se lidé neznají. 3. 15–20 minut pro seznámení s prostředím, občerstvení. 4. Rozdání jmenovek, případně pseudonymů.
Začátek	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moderátor uvede problém, svou roli, upozorní na záznamové zařízení. 2. Rozdá informovaný souhlas. 3. Asistent si запиše zasedací pořádek. Zapne záznamník.
Základní pravidla	Moderátor popíše základní pravidla: <ol style="list-style-type: none"> 1. Chceme, aby vždy mluvil jenom jeden z vás. 2. Nejde o špatné nebo dobré odpovědi. Všechno je zajímavé. 3. Je vhodné i nesouhlasit, každý má nějaké mínění.
Základní témata	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moderátor začíná s otázkou pro uvolnění, následuje přechodová otázka, klíčové otázky a shrnující otázky. 2. Asistent si poznamenává, kdo mluví. 3. Moderátor sleduje dodržení návodu.
Osobní data	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moderátor rozdává dotazníky pro osobní data s příslušným slovním komentářem.
Závěr	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moderátor shrne hlavní body diskuse s otázkou, zda chce ještě někdo něco dodat. 2. Moderátor děkuje za účast a rozdává případné dárky.

(Hendl, 2005, s. 183)

II. Dotazník

Dotazník

1. V jakém období jste prožívala vaše těhotenství a mateřství:
 1970 - 1989   1990-2010   2011-2019
2. Město, ve kterém bydlíte: **Litoměřice**
3. Počet dětí:
 1 dítě   2 děti   3 a více dětí
4. Jak hodnotíte příjem Vaší rodiny?
 podprůměrný   průměrný   nadprůměrný

Období těhotenství

5. Kolik vám bylo let, když jste porodila své dítě (své děti)? **28, 30 let**
6. Jaký byl váš vztah s otcem dítěte?:
 Manželé   Jiné .....
- Partneři .....
7. Jaké máte vzpomínky na období vašeho těhotenství? **krásné**
8. Bylo vaše těhotenství plánované?
 Ano   Ne
9. Jaký byl postoj společnosti na založení rodiny? **Podle svých vrstevníků jsem s dětmi začala brzy.**
10. Dostalo se Vám nějaké finanční podpory od státu v souvislosti s vaším těhotenstvím?
Hrazené prohlídky u lékaře, nemocenská podpora v době těhotenství,
11. Jaká byla zdravotní péče v průběhu vašeho těhotenství? (prosím uveďte konkrétní zdravotní úkony spojené s vaším těhotenstvím, byly tyto úkony plně hrazené ze zdravotního pojištění nebo jste za péči doplácela z vlastních zdrojů?): **lékařské prohlídky byly hrazené státem, myslím, že jsem nic nedoplácela, jen za foto z UTZ**
12. Jaké materiální zajištění jste v průběhu vašeho těhotenství v souvislosti s příchodem miminka chystala? **Výbavička pro dítě, těhu a kojo, oblečení pro mně**
13. Byla v době těhotenství vaše rodina zatížena povinnými platbami (úvěr, hypotéka, půjčka)?
 Ano
 Ne
Pokud ano, jak výše těchto plateb ovlivnila plánování mateřství a chod celé domácnosti?
Nějakou dobu jsme plánování oddalovali, s ohledem na povinnosti platit úvěr a absenci jednoho platu. Před prvním těhu jsme zvažovali, jak zajistit naši stejnou životní úroveň i s miminkem
14. Jak u vás probíhalo plánování pracovní kariéry?
U první dcery jsem měla představu, že do práce nastoupím asap, dceru dám do jeslí. Před těhu jsem začínala pracovat na projektu vlastní tématičké kavárny.

Porod a pobyt v porodnici

15. Popište vaše vzpomínky na průběh a připravenost na porod:
u první dcery jsem byla zcela nepřipravená a pak i velmi překvapená, u druhé jsem již měla jasnou představu, hodně jsem si načetla informaci
16. Jaký byl postoj lékařů k vám jako rodiče? Jaký byl postoj lékařů k vašemu doprovodu? **První porod řídili sami, druhý jsem se snažila řídit si sama. Doprovod nevadil, byl žádoucí**
17. Měla jste možnost volit si způsob vedení a průběh vašeho porodu? Popište vaši participaci v průběhu vašeho porodu a zásahy lékařů v průběhu vašeho porodu. Byl porod dle vašich přání? **První porod byl zcela v kompetenci lékařů, průběh druhého porodu se mnou lékaři empaticky konzultovali**

18. Zavzpomínejte na období krátce po porodu- jaké byly vaše pocity z narození dítěte? *Zmatek, chaos, strach ze své neschopnosti. U druhého porodu už jsem si byla se všim naprosto jistá a lékařů se na nic neptala a vše si dělala dle sebe*
19. měla jste možnost úkony odmítnout? *V době porodu jsem o možnosti odmítnutí nevěděla, po porodu proběhla vyšetření moje i dítě. U druhé dcery vše v mé přítomnosti*
20. Jaká byla účast otce dítěte na péči v průběhu pobytu matky a dítěte v porodnici? *Pomáhal s péčí o miminko i o mně. Zajistil potřebné doklady a přichystal a uklídl domácnost na příchod mammy*
21. Jaké byly administrativní procesy v čase těsně před porodem a následně po porodu? *Nevím přesně, ale bylo velmi náročné v kontrakcích vyplňovat veškeré dokumenty pro nemocnici, které mohly být již vyplněné před porodem. V době porodu už bylo vyplňování obtěžující*
22. Měla jste možnost volby standardu péče v porodnici?
 Ano Ne
23. Jaká byla finanční náročnost porodu a pobytu v porodnici? *Manžel platil jako osoba přítomná u porodu doprovod. Obhájeno nemocnicí jako platba za náklady za jednorázový oděv pro doprovod.*

Příchod z porodnice domů

24. Jaké byly vaše pocity z nové role matky? *Jako prvorodička jsem byla úplně mimo, unavená ze sebe, z mimí a všeho okolo. Období po prvním porodu byla mé nejnáročnější v životě. S druhou dcerou už vše pěkně zapadlo.*
25. Jaký jste měla přístup k informacím jak pečovat o narozené miminko a jak pečovat o sebe (žena v šestineděli)? *Jako prvorodička jsem neměla žádné info, jen doporučení pedimudr a mamka. U druhé dcery jsem si pokud jsem nevěděla studovala info na internetu*
26. Popište váš vztah k pediatrovi, jak proběhla první kontrola u pediatra? *První pedimudr jsem zcela věřila, bohužel až po roce jsem zjistila, že její rady a doporučení jsou dost ovlivněné farmakoprumyslem, že tak úplně o zdraví mé dcery nejde. Následoval rychlý přechod k jiné, kde jsme navštívili pěkný vztah. Bohužel ta brzy odešla, její nástupce byl velmi kontaktní a nechemický lékař, k němu jsem se chodila radit a důvěry v lékaře se postupně obnovovala.*
27. Jaké byly vaše pocity ze zvládání péče o miminko a o vás? *Jako prvorodička jsem nic nezvládala*
28. Jaký význam mělo kojení? Jaký názor měla společnost na kojení? *Zaznamenala jste nějaké aktivity na podporu kojení? Jako prvorodička jsem poslouchala pedimudr a mamku, u nich kojení nemělo velký význam. Jako druhorodička jsem kojila velmi dlouho – s podporou pedimudr. Kojila jsem všude a kdykoliv... s negací od společnosti jsem se nesetkala.*
29. Potřebovala jste v tomto období pomoc? Kdo vám v tomto období nejvíce pomáhal? *Ano, pomáhal mi manžel*
30. Ovlivnili vás v tomto období nějak rady a zkušenosti starší generace? *Bohužel ano*
31. Byla s narozením miminka spojená nějaká administrativa? Pokud ano- jaká? *Nevím, zařizoval manžel*
32. Jaké nástroje sociální politiky mohl využít otec dítěte v tomto období? (OCR, dovolená, propustka, aj.) *Vim jen o OČR, propustka, ale vždy si na vše bral dovolenou- lepší finanční kompenzace*

Mateřská dovolená

33. Jak dlouho trvala vaše mateřská dovolená? *standardní doba, u druhé dcery jsem na mateřskou neměla nárok a nastoupila rovnou na rodičovskou dovolenou*
34. Pobírala jste v tuto dobu finanční podporu od státu? *ano*
35. Jaká byla role otce dítěte, měl možnost také o něj pečovat (místo zaměstnání, souběžně se zaměstnáním)? *Pečoval, vše zvládal samostatně, ale jen v době volna, do práce chodil dle požadavku zaměstnavatele*

36. Změnila se ve vaší rodině životní úroveň v důsledku péče o miminko? **Spíše se je finanční tok přeměrován jiným směrem než dříve**

Rodičovská dovolená

37. Jak dlouho trvala rodičovská dovolená? **U první dcery jsem RP pobírala dva roky, u druhé necelé dva roky, RP jsem měla nastavené na nejvyšší možnou částku, tedy na krátké období.**
38. Pobírala jste v tuto dobu finanční podporu od státu? Pokud ano, v jaké výši? **bylo to asi 10 tis měs**
39. Změnila se ve vaší rodině životní úroveň v důsledku péče o dítě? **ne**
40. Jaké další nástroje sociální politiky vám stát v době rodičovské dovolené nabízel? (daňové úlevy, zvýhodněné půjčky, dotované jesličky, mateřská školka, aj.) **manžel čerpá zvýhodněné zdanění**
41. Jaká byla role otce dítěte, měl možnost také o něj pečovat (místo zaměstnání, souběžně se zaměstnáním)? **Pečoval a pomáhal, ale souběžně s prací, ve chvílích volna**

Slučování mateřství a práce

42. Jaký byl pro vás nástup do zaměstnání po ukončení rodičovské dovolené? **Jsem stále doma s dětmi**
43. V jakém věku dítěte a proč jste nastoupila do zaměstnání?
44. Jak probíhala adaptace dítěte na školské zařízení? **Nástup byl odložen na pozdější věk, Dcery byly z nástupu do školky smutné, nechtěly tam chodit**
45. Měla jste možnost zvolit si vzdělávací zařízení pro své dítě? **Ano**
46. Jakou roli při umísťování dítěte ve vzdělávacím zařízení hrálo očkování vašeho dítěte? **Pro umístění do školky bylo povinné.**

Mateřství obecně

47. Můžete porovnat vlastní představy a realitu vašeho mateřství? **Představa o mateřství byla úplně jiná, než realita. Ale jsem moc ráda, že jsem změnila názor**
48. Jak má podle vás vypadat ideální matka? **Naslouchat svému dítěti, věřit mu a podporovat ho. A nesmí zapomenat na sebe a svého muže**
49. Porovnejte prosím mateřství teď a tehdy. **Maminky dnes mají možnost se rozhodovat v mnoha ohledech, dělat si věci po svém, jsou více informované a více se informují.**
50. Co si myslíte o současné podpoře rodin, jaký na tento stav máte názor? **Podpora je velkorysá, v porovnání se světem/Evropou se mají české maminky dobře. Stát si je vědom potřeb dětí na přítomnost jejich matek**
51. Navrhněte prosím opatření, která by uvitaly matky v době vašeho mateřství. **Lepší osvěta kojení, větší podpora kojení, možnost práce na kratší úvazek, home office**
52. Jaký máte vztah k vlastní matce? **dobrý**
53. Pokud máte více dětí, prosím porovnejte mateřskou dovolenou s více dětmi. **U dvou dětí už mamka neřeší hřbičky, ale také je zkušenější,**
54. Ovlivnily nějak nástroje sociální politiky počet dětí v rodině? **ne**
Jaký vývoj očekáváte ve zdravotní a sociální politice? **Podpora matek k návratu do práce na menší úvazky, lepší možnosti zaměstnávání matek, vznik nových jeslí, větší tlak na nutnost očkování dětí dle státem stanového očko kalendáře**

Děkuji vám za váš čas
Martina Švejďová

III. Schéma finanční podpory rodin (www.mpsv.cz, 2019)

